

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**17.YÜZYIL ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE 1 NO'LU
MUHASEBE DEFTERİNE GÖRE İSTANBUL VE
ÇEVRESİNDE PARA VAKIFLARI (1633-1634)**

PINAR YILDIRIM

Mardin-2023

**T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**17.YÜZYIL ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE 1 NO'LU
MUHASEBE DEFTERİNE GÖRE İSTANBUL VE
ÇEVRESİNDE PARA VAKIFLARI (1633-1634)**

PINAR YILDIRIM

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Pınar ÇUHADAR**

Mardin-2023

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TEZ ONAYI

Anabilim Dalımız 20807007 numaralı tezli yüksek lisans programı öğrencisi Pınar Yıldırım'ın hazırladığı “17.Yüzyıl Şer’iyye Sicillerinde 1 No’lu Muhasebe Defterine Göre İstanbul ve Çevresinde Para Vakıfları (1633-1634)” başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 14/03/2023 Salı günü saat 13:30’da yapılmış, tezin onayına oy çokluğu/oybirliğiyle karar verilmiştir.

Danışman Doç.Dr. Pınar ÇUHADAR	İmza
Üye Prof.Dr. Bahar BURTAN DOĞAN	İmza
Üye Dr. Öğr. Üyesi Ömer FAZIL EMEK	İmza

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu’nun/...../20.... tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../20....

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmasında kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

11.04.2023

İmza
Pınar YILDIRIM

ÖZET

İKTİSAT

17. YÜZYIL ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE 1 NO'LU MUHASEBE DEFTERİNE GÖRE İSTANBUL VE ÇEVRESİNDE PARA VAKIFLARI (1633-1634)

Pınar YILDIRIM

Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve içtimai hayatının her alanında varlığını sürdüren vakıflar, devletin hukuki ve şer'i yapısı temelinde uzun yıllar faaliyetlerini icra etmişlerdir. Osmanlı'nın kuruluş yıllarından itibaren işlerliklerini sürdüren vakıflar, devletin büyümesine paralel olarak gelişme göstermiştir. Nitekim Osmanlı Devleti, kendisinden önce de var olan vakıf müessesesini etkili bir şekilde uygulamıştır. Bu durumun neticesi olarak vakıfların bir türü olan para vakıfları ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, Şer'iyye sicillerinde yer alan 1 No'lu muhasebe defterinden hareketle 1633-1634 yıllarında İstanbul'da faaliyette bulunan vakıfların ekonomik ve sosyal faaliyetleri irdelenmiştir. Bu çerçevede; vakıfların ekonomik ve sosyal hizmetleri tablolar vasıtasıyla kapsamlı bir şekilde aktarılmıştır. Çalışmada, para vakıflarının elde ettiği gelirler ve yaptığı giderler hakkında bilgilere verilmiştir; vakıfların ekonomik bağlamda kişilere verdikleri borç para ve toplam miktarı da gösterilmiştir. Muhasebe defterlerinden elde edilen veriler ışığında vakıfların temel gelir kaleminin murabaha olduğu; en çok harcama yaptığı giderlerin ise kendi bünyesinde istihdam ettiği görevlilerinden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen muhasebe defterinde en çok dikkat çeken bulgu sosyal hizmet bağlamında gerçekleşen yardımların az olduğudur. Bununla birlikte incelenen vakıfların toplumun her kesimden kişilere borç para verdiği de tespit edilmiştir. Bu durum, para vakıflarının Osmanlı toplumunun refah düzeyi açısından ne kadar önemli ve etkili bir kurum olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Para Vakıfları, Murabaha, Osmanlı.

ABSTRACT

EKONOMİ

CASH WAQFS IN AND AROUND ISTANBUL ACCORDING TO ACCOUNTING BOOK NO. 1 IN 17 TH CENTURY ŞER'İYYE REGISTERS (1633-1634)

Pınar YILDIRIM

Waqfs that continue to exist in all areas of the economic and social life of the Ottoman Empire have carried out their activities for many years on the basis of the legal and legal structure of the state. The waqfs that have been functioning since the waqf years of the Ottoman Empire have developed in parallel with the growth of the state. As a matter of fact, the Ottoman State has successfully implemented the foundation institution that existed before it. As a result of this success, cash waqfs, which are a type of waqfs, have emerged. In this study, the accounting book No. 1, which is included in the Sharia registers, has been examined, and the economic and social activities of the foundations operating in Istanbul during the period of 1633-1634 have been examined based on the accounting book. Within this framework; the economic and social services of the waqfs have been comprehensively conveyed through the tables. In the study, information about the incomes and expenses of the cash waqfs were given. In addition, the total amount of borrowed money that waqfs give to people in an economic context is also shown. In the light of the data obtained from the accounting books, it has been observed that the main income item of the foundations is murabaha, and the expenses they spend the most consist of the officials they employ within their own structure. In addition, it was also found that the waqfs examined lent money to people from all walks of life. This situation reveals how important an institution cash waqfs are in terms of the welfare level of the Ottoman society.

Keywords: Cash Waqfs, Murabaha, Ottoman.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
<i>Çalışmanın Önemi</i>	1
<i>Çalışmanın Amacı</i>	2
<i>Çalışmanın Kapsamı ve Kısıtları</i>	3
<i>Çalışmanın Planı</i>	4
1. PARA VAKIFLARININ TANIMI, MAHİYETİ VE 1 NO'LU MUHASEBE DEFTERİ	5
1.1.Vakfın Tanımı ve Mahiyeti	5
1.2.Vakfın Tarihsel Gelişimi	6
1.2.1.Eski Türklerde Vakıf	6
1.2.2.Roma ve Bizans'ta Vakıf	6
1.2.3.İslamiyet Öncesi Araplarda Vakıf	7
1.2.4.Osmanlı Döneminde Vakıf.....	7
1.3.Vakıf Kurmanın Hukuki Koşulları	8
1.4.Vakfın Alanı.....	9
1.5. Para Vakıflarının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	11
1.6. XVI. Yüzyıl Osmanlı Ulemasının Para Vakıfları Konusundaki Tartışmaları.....	12
1.7. Para Vakıfları Nakit İşletme Usulleri	14
1.7.1. Muamele-i Şer'iyye	14
1.7.2. Bey' İşlemleri.....	16
1.7.2.1.Bey 'bil'-Vefa.....	16
1.7.3. Karz-ı Hasen.....	17
1.7.4. Mudarebe ve Bidaa	17
1.8. 1 No'lu Vakıf Muhasebe Defterinin Tanıtımı	18
1.8.1. Unvan veya Sıfatlarına Göre Vakıf Kurucuları	20
1.8.2. Cinsiyetlerine Göre Vakıf Kurucuları.....	20
2. PARA VAKIFLARININ GELİR TÜRLERİ VE BORÇ PARA VERME İŞLEMLERİ	22

2.1.Para Vakıflarının Gelir Türleri	22
2.2.Vakıfların Murabaha Gelirleri.....	23
2.2.1. Borçluların Cinsiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri	24
2.2.2. Borçluların Dini Mensubiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri	26
2.2.3. Borçluların Unvan veya Sıfatlarına Göre Murabaha Gelirleri	27
2.3. Vakıfların İcare (Kira) Gelirleri	28
2.4. Vakıfların Muaccele Gelirleri	30
2.5. Vakıfların Mukataa Gelirleri.....	30
2.6.Vakıfların Rüsüm Gelirleri	31
2.7. Vakıfların Diğer Gelirleri	32
3.VAKIFLARIN GİDER TÜRLERİ	23
3.1.El-Vezaiif (Ücretler)	34
3.1.1.Vakıf İdaresindeki Görevliler ve Aldıkları Ücretler	35
3.1.2.Cami Görevlileri ve Aldıkları Ücretler	35
3.1.3.Kıraat Görevlileri ve Aldıkları Ücretler	36
3.1.4.Eğitim Görevlileri ve Aldıkları Ücretler	36
3.2.El-İhracat (Masraflar).....	37
3.2.1.Muhasebe ve Harç Masrafları	37
3.2.2.Aydınlatma Masrafları	38
3.2.3.Diğer Masraflar	39
SONUÇ.....	41
KAYNAKÇA.....	42
ÖZGEÇMİŞ	45

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. Çalışma Kapsamına Alınan Vakıfları (1043-1044)	30
Tablo 2.2. Vakıfların Kurucularının Unvan veya Sıfatları (1043-1044)	30
Tablo 3.1. Para Vakıflarının Murabaha Gelirleri (Akçe)	34
Tablo 3.2. Cinsiyete Göre Murabaha Gelirleri (Akçe)	35
Tablo 3.3. Dini Mensubiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri (Akçe)	37
Tablo 3.4. Borçluların Unvan ve Sıfatlarına Göre Murabaha Gelirleri (Akçe)	39
Tablo 3.5. Para Vakıflarının Kira Gelirleri (Akçe)	40
Tablo 3.6. Para Vakıflarının Muaccelle Gelirleri (Akçe)	41
Tablo 3.7. Para Vakıflarının Mukataa Gelirleri (Akçe)	42
Tablo 3.8. Para Vakıflarının Rüşum Gelirleri (Akçe)	43
Tablo 3.9. Para Vakıflarının Diğer Gelirleri (Akçe)	43
Tablo 4.1. Vakıf İdaresindeki Görevlilerin Aldıkları Ücretler (Akçe)	46
Tablo 4.2. Cami Görevlilerinin Aldıkları Ücretler (Akçe)	47
Tablo 4.3. Kıraat Görevlilerinin Aldıkları Ücretler (Akçe)	48
Tablo 4.4. Eğitim Görevlilerinin Aldıkları Ücretler (Akçe)	48
Tablo 4.5. Muhasebe ve Harç Masrafları (Akçe)	50
Tablo 4.6. Aydınlatma Giderleri (Akçe)	50
Tablo 4.7. Aydınlatma Giderleri (Akçe)	51

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Para Vakıfları Kurucularının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı.....	31
Şekil 3.1. Para Vakıfları Gelir Türlerinin Oransal Dağılımı	32
Şekil 3.2. Vakıfların Erkek ve Kadınlardan Elde Ettiği Murabaha Gelirinin Dağılımı.....	36
Şekil 3.3. Vakıfların Müslüman ve Gayrimüslimlerden Elde Ettiği Murabaha Gelirinin Dağılımı.....	37
Şekil 4.1. Vakıfların El-Vezaif ve El-İhracat Giderlerinin Oransal Dağılımı.....	45
Şekil 4.2. Vakıfların El-Vezaif Görevlileri ve Aldıkları Ücretlerin Oranları.....	46
Şekil 4.3. Vakıfların El-İhracat Gider Türleri ve Yaptıkların Masrafların Oranları.....	49

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.t	: Adı geçen tez
Bkz	: Bakınız
C	: Cilt
Çev	: Çevirmen
S	: Sayfa
S	: Sayı
Vb	: Ve benzeri
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı

GİRİŞ

Çalışmanın Önemi

İslâm dini; sosyal adaleti, barışı, toplumsal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak, sadaka vermek gibi manevi değerlere önem vermektedir. İslâm'ın ilk yıllarından itibaren Müslümanlar, bir bakıma “*sadaka-i câriye*” olarak nitelendirilebilen vakıf kurumlarına sıcak bakmışlar, bu gaye doğrultusunda da hayır ve sadaka vermişlerdir. İnsanlara sadaka vermek ve hayır işlemek için ulaşabilecek en iyi yol vakıflar vasıtasıyla sağlanmıştır. Sadaka vermenin kurumsal bir kimlik kazanmasıyla ortaya çıkan vakıflar, İslâm toplumlarında merkezi bir yer edinmişlerdir. Vakıflar, İslam medeniyetinde toplumsal hayatın her alanında faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu faaliyetler eğitim, sağlık, bayındırlık, kütüphane, tekke, dini, kültürel vb. alanlarda toplumun her tabakasından insanları ilgilendiren hizmetler olmuştur. Bunların yanı sıra şehirlerin yol, su, köprü vb. altyapı ihtiyaçları da vakıflar tarafından finanse edilmiştir. Bu çerçevede, İslâm'ın paylaşımcı ve muhtaçlara yardım etmeyi öngören öğretisi, vakıfların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Okuyan, 2018, s. 117-118).

Osmanlı Devleti de kendisinden önce var olan vakıf müessesini etkin bir şekilde sürdürmüştür. Osmanlılar, İslam Medeniyetinde var olmayan para vakıfları ve aile vakıfları gibi farklı vakıf türlerini de yaygın bir şekilde uygulama alanına dahil etmişlerdir. Özellikle Osmanlı Devleti'ne özgü bir finans kurumu olan para vakıfları bir taraftan toplumun finansman kredi ihtiyacını karşılaşırken, diğer taraftan toplumun eğitim, sağlık, bayındırlık, dini ve kültürel alanları kapsayan pek çok içtimai hizmetini yerine getirmiştir. Para vakıflarının iktisadi ve içtimai hizmetlerini tam olarak ortaya çıkarabilmek amacıyla Şer'iyye (Kadı) sicilleri Arşivi'nde yer alan vakıf muhasebe defterlerinin incelenmesi çalışmanın ilgili dönemi anlamak üzere kullanacağı yöntemdir.

Alan yazını incelendiğinde, para vakıflarını teorik metinler üzerinden anlatan çalışmaların daha yoğun olduğu görülmektedir. Ancak alan yazınında çoğunlukla ihmal edilen vakıf muhasebe defterleri, vakıflar hakkında daha ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. Nitekim vakıfların muhasebe defterlerinde; vakfın kurucusu, ana sermayesi, muhasebe

dönemi, muhasebe görülmesinin hangi nedenle görüldüğü, bir önceki yıldan devreden meblağ, gelir-gider kalemleri ve miktarları, gelir-gider farkı, borçluların demografik bilgileri ve vakfın o muhasebe dönemindeki gelir veya gider fazlası ve tasdik tarihi gibi vakfiyelerde bulunmayan detaylı bilgiler yer almaktadır.

Bir vakfın kurucusu tarafından düzenlenen vakfın işleyişiyle ilgili resmî belge vakfiyelerde, vakfı kuran kişinin ismi, görevi, sıfatı, sosyal durumunu, vakfedilen şeyler, bunlar gayrimenkul olmaları halinde ise özelliklerini ve sınırlarını, ileri sürülen şartları, vakıf gelirlerini ve harcanacak yerleri bulabilmek mümkündür. Ancak pratikteki gerçekliğini ve birçok gelişmeyi vakfiyelerde veya teorik metinlerde görmek mümkün değildir. Bu eksikliği Şer'iyye sicilleri arşivinde yer alan vakıf muhasebe defterinden gidermek mümkündür. Bu bakımdan ilgili dönem para vakıflarının işlevlerini doğru yorumlayabilmek için vakıf muhasebe defterlerinin incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu defterlerin genel özellikleri incelendiğinde, vakfın mütevellisi ve kâtibi tarafından birer yıl aralıklarla tutuldukları, daha sonra kadılar ve şahitler huzurunda kontrol edildikten sonra Şer'iyye sicillerine kaydedildikleri görülmüştür. Osmanlı'da vakıfların muhasebe defterlerinin tutulmasında kullanılan merdiven yönteminde önce vakfın ana sermayesine daha sonra ise sırayla vakfın gelir türleri ve bu gelirlerden elde ettikleri miktarlar, gider türleri ve bu giderlere yaptıkları harcamalar, vakıflardan borç para alan kişilerin isimleri, unvanları, aldıkları meblağ ve cinsiyetleri ve vakfın kâr etmesi durumunda bu arta kalan kısmı nereye sarf ettiği gibi bilgilere yer verilmiştir.¹

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacına geçmeden önce para vakıflarıyla ilgili yapılan çalışmalara değinmek konunun anlaşılması açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu çerçevede, ilgili literatür incelendiğinde pek çok çalışmaya ulaşılmıştır. Ancak bu çalışmaların çoğunun konuya hukuki yönden veya vakfiyeler üzerinden yaklaşıldığı anlaşılmaktadır.

Köprülü (1938), Osmanlı'da vakıf hukukunu ve işleyişini ana hatlarıyla aktarmış; vakıf konusunda ilk defa bir tarih yazımı perspektifi ortaya koymasıyla da önemli yer edinmiştir.

¹ Merdiven yöntemi hakkında detaylı bilgi için bkz.; Oktay Güvemli, *Türk Devletleri Muhasebe Tarihi*, YMO Odası, İstanbul, 2000.

İnalçık (1969), Osmanlı Devleti'nde sermaye birikimini inceleyerek vakıf kurumunu ayrı bir başlık altında ele almıştır. İnalçık'ın İslam toplumunda para vakıflarının sermaye birikimi açısından özel bir yeri bulunduğunu vurgulamaktadır. Nakit paranın çoğu durumlarda vakfin bir kısmını veya tamamını oluşturduğu da ayrıca belirtmiştir.

Çağatay (1971), para vakıflarıyla ilgili fetva ve sicillerden seçilen örnekler çerçevesinde konu ile ilgili bilgi vermiştir. Çalışmasında para vakıflarının yasaklanması üzerine Çivizade'ye yazdığı mektubu da paylaşmıştır.

Özcan (2003), Üsküdar'da 1520-1566 yılları arasında faaliyette bulunan toplam para vakfının vakfiyelerden hareketle incelemiştir. Ayrıca Özcan çalışma kapsamında ele alınan vakıfların kuruluşları ve işleyişleriyle ilgili bilgiler aktarmıştır.

Kaya (2007), para vakıflarının hukuki yönü ve nakit işletme yöntemleri üzerinde durmuş; dönemin ulemasının para vakıfları hakkındaki görüşlerini risale ve fetvalar vasıtasıyla aktarmıştır.

Aydın (2014), 1696-1766 yılları arasında Selanik'te faaliyette bulunan vakıfları muhasebe kayıtlarından hareketle incelemiştir. Çalışmasında 233 para vakfını ele almış olup bu vakıflara ilişkin istatistiki değerler ayrı başlıklar halinde detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı ise 1633-1634 yıllarında İstanbul'da faaliyetlerini sürdüren 30 vakfın iktisadi ve içtimai hizmetlerini vakıf muhasebe defterinden hareketle ortaya koymak; vakıflardan borç alan kişilerin unvan veya sıfatları, mensup olduğu din, aldıkları meblağ ve cinsiyetleri gibi bilgiler sunmaktır. Bu bağlamda; borçluların hangi amaç doğrultusunda vakıflardan kredi aldığı, ilgili dönemin özellikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca vakıfların hangi tür hayır faaliyetlerinde bulunduğu da tespit edilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın Kapsamı ve Kısıtları

Konunun teorik çerçevesi öncelikle bu çalışmanın ana temasını oluşturmamaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada konunun hukuki ve teorik boyutundan ziyade uygulama sahasındaki işleyişine odaklanılmıştır.

Çalışmada bölge olarak İstanbul seçilmiştir. Bunun nedeni İstanbul para vakıfları muhasebe kayıtlarıyla ilgili çalışmaların kısıtlı olmasıdır. Zaman aralığı olarak 1633-1634 yılı seçilmiştir. Bu yılların seçilmesinin nedeni muhasebe kayıtlarının düzenli bir şekilde kaydedilmesidir.

Çalışmanın Planı

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde teori ve uygulama arasında bir ayrıma gidilmemiştir. Birinci bölüm ekseriyetle konuyla ilgili genel bilgiler içiren kısım olarak kurgulanmışsa bile söz konusu bölüm kapsamında yalnızca teorik bilgiler yer almamakta; konunun uygulamasına yönelik açıklamalara da bu bölümde yer verilmektedir. Zira konunun teori ve uygulama olarak ayrıştırılmaması, vakıf muhasebe defterlerinin işlevlerinin daha iyi anlaşılması olarak başvurulmuş bir yol olarak görülmelidir. Bu çerçevede, birinci bölümde vakıfların tanımı, tarihçesi, vakıfların bir türü olan para vakıflarının Osmanlı vakıf sistemi içerisindeki rolü, nakit işletme usullerine değinilmiş; ilgili bölümde 1 No'lu vakıf muhasebe defterinin içeriği hakkında bilgilere yer verilmiştir. Akabinde bölüm içinde çalışma kapsamında incelenen vakıfların kurucuları, cinsiyetleri, unvanları, hangi muhitte veya mahallede yer aldıkları, kuruluş yılları gibi bilgiler aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, vakıfların gelir türleri ve bu gelirlerden elde ettiği toplam miktar tablolar vasıtasıyla gösterilmiştir. Bunun yanı sıra vakıflardan kredi alan borçluların unvanları, cinsiyetleri ve aldığı toplam meblağ gösterilmiştir. Bu bağlamda, vakıfların borçlularından elde ettikleri murabaha gelirleri hesaplanarak tablolara halinde aktarılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde vakıfların gider türleri ve yaptıkları harcamalar ayrı ayrı tablolar halinde sınıflandırılarak gösterilmiştir. Bu çerçevede, vakıfların giderleri “*el-vezaiif*” ve “*el-ihracat*” başlığı altında değerlendirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PARA VAKIFLARININ TANIMI, MAHİYETİ VE 1 NO'LU VAKIF MUHASEBE DEFTERİ

1.1.Vakfın Tanımı ve Mahiyeti

Vakıf kelimesi, kelime kökenleri itibariyle incelendiğinde birçok farklı anlamda kullanılabildiği görülmektedir. Türkçe’de vakıf şeklinde ifade edilen “*vakf*” kelimesi, “*hapsetmek, alıkoymak, durdurmak*” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak vakıf, “*Menfaati kullara olmak üzere bir malı kendi mülkünden çıkarıp Allah yolunda hapsetmek*” olarak ifade edilmektedir (Öztürk, 1983, s. 27). İslam hukukundaki tarifi, “*yararı insanlara ait olmak üzere, bir malı Allah’ın mülkü hükmünde edinme ve edinilmeden habs ve menetmektir.*”² Ebû Hanîfe’ye göre vakıf, “*vakfedenin mülk bir aynı mülkiyetinde tutarak menfaatini fakirlere veya bir hayır cihetine tasadduk etmesi*” şeklinde ifade edilirken, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ise vakfı, “*menfaati insanlara ait olmak üzere mülk bir aynı Allah’ın mülkü olarak temlik ve temellükten ebediyen alıkoymak*” şeklinde tanımlamışlardır (Günay, 2012, s. 475-476). Bunların yanı sıra vakıf kuran kişiye “*Vâkıf*”, vakfedilen mal ise “*Mevkuuf*” olarak tarif edilmiştir (Özcan, 2003, s. 1).

İslam medeniyetinde vakıflar, VIII. yüzyıl ortalarından XIX. yüzyıla kadar tüm İslam toplumlarının iktisadi ve içtimai hayatında önemli roller üstlenmişlerdir. İslâm medeniyetinde önemli bir hayır kurumu olarak faaliyetlerini sürdüren vakıflar; cami,

² Kamus-i Türki, “Vakf”, *İkdam Matbaası*, İstanbul, 1899, s. 2195.

mektepe, medrese, tekke, zaviye, kütüphane, misafirhane, hastane, çeşme, sebil, hamam, makbere, yol, köprü, kervansaray gibi birçok kamusal hizmeti inşa etmişlerdir. Vakıflar bu hizmetler vasıtasıyla İslam şehirlerine hem estetik hem de işlevsellik açıdan önemli katkıları sağlamıştır (Yediyıldız, 2012, s. 479).

1.2.Vakfın Tarihsel Gelişimi

Vakfın tarihi Roma ve Bizans'a kadar dayandırılmakla birlikte, bu kurumların farklı şekillerde bütün toplumlarda bulunduğu bilinmektedir. Ancak vakıf kurumunu tamamen İslami kökenli sayan bazı araştırmacılar da vardır. Vakıflar, İslamiyet'le birlikte yepyeni bir ivme kazanarak Türk-İslam tarihinde son derece önemli bir rol oynamıştır (Ünal, 1998, s. 226-227).

1.2.1.Eski Türklerde Vakıf

Orta Asya'dan tüm dünyaya yayılan Türkler, her yere kendi kültürlerini taşımayı başarmış bir uygarlıktır. Türklerin iyilik ve yardım inancıyla oluşan vakıflar, geçmişten günümüze bir hayır kurumu olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Türkler özellikle insanların bulunduğu topraklara hizmet etmesini ve yurt edinmesini hep vakıf kültürüyle yapmıştır (Öztürk, 1983, s. 29).

Doğu Türkistan'ın Turfan Kazasında XII. yüzyıla ve Budist uygar Türklerine ait bir kitabede vakfın vakfiyesine rastlanılmıştır. Ancak bu vakfiyede, kralların devlet tarafından kabul edilen resmi dinin tapınaklarını yaptırdığı ve bu tapınakları ziyaret eden insanların rahiplere hediyeler verdiği bilinmektedir. Orta Asya'da göçebe bir kavim olarak yaşayan Türkler'in tarihine ilişkin kaynaklarda Türklerin ekonomik ve sosyal hayatında yer edinen bir vakıf örneğine rastlanmamakla birlikte vakıflara benzer kurumların varlığına işaret edilmektedir. Çünkü her çağda ve dönemde insanı gayeyle ve toplumsal hayır amaçlı kurulan yapılara vakıf demek doğru değildir (Öztürk, 1983, s. 30).

1.2.2.Roma ve Bizans'ta Vakıf

Toplumda birtakım gelir eşitsizliğinden kaynaklanan durumlardan dolayı, özellikle, III. yüzyıldan sonra kurulan yapılar müessese olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum içerisinde hiçbir geliri olmayan kişilerin yiyecek, giyecek, barınma gibi temel ihtiyaçların giderilmesi için kurulan bu müesseseler, Roma döneminde bahçeler, han,

hamam ve kütüphane gibi yapıların hayır sahibi zengin kişiler tarafından kurulduğu bilinmektedir (Narin, 2001, s. 7).

Roma ve Bizans dönemlerinde kamusal hizmet için devlet tarafından yönetilen pek çok kurum bulunmaktadır. Bu kurumların içerisinde çeşmeler, kuyular, tapınaklar gibi toplumsal amaçlı hizmetlerin olduğu söylenilebilir. Bunların yanı sıra Roma ve Bizans'ta sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan kurumlar ortaya çıkmış olsa da bu kurumlara vakıf demek pek doğru olmayabilir (Berki, 1965, s. 9).

1.2.3.İslamiyet Öncesi Araplarda Vakıf

İslam dininin doğduğu Hicaz bölgesinde bulunan Kabe'nin konumu oldukça önemlidir. Özellikle mescit vakıflarının ortaya çıkıp gelişmesinde Kâbe etkili bir rol oynamıştır. Halkın büyük bir kısmının göçebe olduğu bu bölge bir bakıma site devleti olarak kabul edilmekteydi. Çünkü bu bölgede Mekke ve Medine gibi yerleşim bölgelerinin mevcut olduğu da görülmekteydi (Öztürk, 1983, s. 38).

Özellikle Mekke'nin kutsal ve dini bir bölge haline gelerek süreklilik göstermesinden ve Kabe'nin bu bölgede kurulmasından dolayı, bu bölge vakıf olarak düşünülebilir. Kâbe'nin Allah'ın evi olarak isimlendirilmesi ve vakıf için Allah'ın mülki üzerinde olmak üzere ibaresi mescit vakıfları için bir örnek teşkil edebilir. Çünkü vakıflarda malın, "Mülk Allah'a, faydası topluma" ibaresi sık sık tembih edilmektedir. Bu durum; vakıflarda vakfedilen malın artık belli bir şahsa ait olmadığı, Allah'ın mülkü olduğu anlamı taşımaktadır. Böylelikle vakfın malına hiç kimsenin el uzatamayacağı; vakıf mallarının zaman aşımı ile iktisap edilemeyeceği söz konusudur.

1.2.4.Osmanlı Döneminde Vakıf

Türk-İslam kültürünün gelişmesinde önemli rol oynayan vakıflar, insanlar arasında sosyal adaletin sağlanmasında ve farklılıkların kaldırılmasında önemli role sahiptiler. İslam medeniyetinde faaliyet alanlarını genişleterek hizmetlerini sürdüren vakıflar, Osmanlı Devleti'nde zirveye ulaşmış, iktisadi ve içtimai yönleriyle en önemli kurumların başında yer almıştır (Halaçoğlu, 1998, s. 155). Vakıflar; yardıma muhtaç kişilere yemek ve elbise yardımı gibi pek çok faaliyeti yürütmüştür (Barkan, 1942, s.354). Ayrıca Osmanlı Dönemi'ndeki vakıflar, devlet idarecileri tarafından her zaman desteklenmiştir (Özcan, 2003, s. 3).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yılından itibaren varlık göstermeye başlayan vakıfların devletin siyasi ve mali gücünün artmasıyla birlikte sayılarında ve faaliyet alanlarında büyümeler yaşanmıştır. Günümüzde belediyelerin görevleri arasında bulunan şehrin bakım ve temizlik hizmetleri, Osmanlı döneminde vakıflar tarafından karşılanmıştır. Bunların başında şehirlerin su ihtiyacının karşılanması gelmektedir. Ayrıca sokakların aydınlatılması, temizlenmesi ve şehirlerin güzelleştirilmesini amaç edinen vakıflar olduğu gibi yol, köprü, konak yerleri gibi yapıların tesisi için de vakıflar kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin eğitim hizmetlerinin büyük oranda vakıflar vasıtasıyla gerçekleştirildiği ve eğitime bütçeden çok az masraf yapıldığı bilinmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin sosyal refah düzeyini en iyi biçimde yansıtan mimari eserler vakıfların en önemli yapılarıdır. Zira külliyelerde, Türklerin imar konusunda olduğu kadar ilim, sanat, sosyal yardım ve dini kurumlar inşa etmedeki üstünlüklerinin olduğu kaçınılmaz bir durumdur. Bu yapılarda vakıf görevlilerine, mektep veya medrese öğrencilerine, tekke ve zaviye dervişlerine, muhtaç sahibi insanlara, yolculara üç öğün yemek vakıf tarafından karşılanırdı. Böylece, toplumda sosyal yardımlaşmanın yanı sıra açlıktan dolayı meydana gelecek olumsuz olayların önüne geçilmiştir (Barkan, 1942, s. 354).

1.3.Vakıf Kurmanın Hukuki Koşulları

Osmanlı Devlet teşkilatı içerisinde vakıflar idari ve mali açıdan özerk müesseselerdi. Vakıflarda menkul ya da gayrimenkulün vakfedilmesi için öncelikle mülk olması zorunluydu. Bir şeyin mülk olabilmesi için de padişah tarafından temlik edilmesi veya Osmanlı fethinden önce mülk ise hükümdar tarafından tasdik edilmesi şarttı. Bu çerçevede hayırsever kişiler, sahip oldukları mülk veya gayrimenkullerini vakfedebilirlerdi. Ancak vakıf kuracak kişilerin malik oldukları mülklerinin yanı sıra yetişkin, akli iradeye sahip, hür ve kanuni ehliyete sahip olması gerekirdi (Bilmen, 1985, s. 311).

Bunların yanı sıra söz konusu şartları menkul ya da gayrimenkullerini toplumun yararlanması için şartlarını kendileri belirleyerek vakfedebilirler. Bu tür vakıflara “*vakf-ı hayr*” denilirdi. Vakfedenin kendi soyundan gelenlerin istifade etmeleri için kurdukları vakıflara ise “*evlad-ı vakf*” denilirdi. Evlad-ı vakıflarda vakıf kurucusu, vakfettiği akarının bir kısmını kamunun yararına diğer bir kısmını ise vakıf kurucusunun soyundan gelenlere verirdi (Ünal, 1998, s. 227).

Vakıf kurmak için sadece mescit, cami, kütüphane ve medrese gibi yapıları finanse etmek yeterli değildir. Kurulan yapıların faaliyetlerinin aksatmadan sürdürülebilmesi için tedbir alınırdı. Örneğin bir hastane tahsis eden kişinin, hastanenin hekimi, hemşireleri ve çalışanların ücretlerini ödeyip hastaların tedavi masraflarını, ilaçlarını ve tedavi giderleri için vakfa gelirler vakfetmesi gerekirdi. Yine medrese kuracak kişi ise ders verecek müderrislerin, öğrencilerin ve görevlilerin her türlü barınma, yiyecek, giyecek ve ders araçları gibi birtakım ihtiyaçlarını gidermek zorundaydı. Bu bağlamda, vakıfları iki şekilde ele almak mümkündür. Birincisi kendisinden yararlanan vakıflar olup, bu vakıflar medreseler, mektepler, kütüphaneler, han, hamam, zaviye gibi yapılardır. İkincisi ise bina, arazi ve nakit para gibi gelir kaynaklarından faydalanılan vakıflardır (Yediyıldız, 2012, s. 156).

Vakıf kurumunun nasıl çalışacağı, işletileceği, hangi amaçla kurulduğu, kimlerin istihdam edileceği ve bunlara ne kadar ücret verileceği, nasıl yönetileceği gibi hususlar vakfı kuran kişi tarafından belirlenir ve vakfiye denilen yazılı bir metin halinde kaydedilirdi. Bu açıdan bakıldığında vakfiye, vakfin hukuki bir tüzüğü olup kadıya tasdik ettirilirdi. Kadı'nın vakfiyeyi tescil ettirmesinden sonra vakıf kurulup faaliyetlerine başlardı. Vakfin idari, mali ve her türlü sorumluluğu ise vakfin müdürü olan mütevelliyeye aitti. Devlet vakıfları ancak kadılar aracılığıyla kontrol etme yetkisine sahipti. Ancak bu denetim daha çok mütevellinin vakfin şartlarına uyup uymadığını taşımak amacıyla yapılmıştır. Vakfiyede yer alan şartlara mütevellinin uymadığı tespit edilirse devletin vakfa müdahale etme yetkisi bulunmaktaydı. Bunun dışında vakfin idaresi ve yönetimi tam bir serbestliğe sahipti. Bu durumdan dolayı, vakıflar Türkiye tarihinde en istikrarlı bir şekilde faaliyetlerini sürdüren müesseseler olmuştur. Bu istikrar Osmanlı Devleti'nin idari ve mali prensiplerinin bir sonucu olarak ifade edilebilir. Osmanlı Devleti, kurumlardaki istikrara çok fazla önem vermiş ve radikal değişikliklere ekseriyetle başvurmamıştır. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nden önce pek çok vakıf, yüzyıllarca faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Bilmen, 1985, s.286).

1.4.Vakfın Alanı

Vakıfların toplumda ifa ettikleri hizmet çeşitliliğini ve önemini ifade edebilmek için vakıfların hangi hizmetler için kurulduğuna değinmek gerekir. Osmanlı şehrinin fiziki yapısını oluşturan unsurlar genel olarak cami, mescit, medrese, han, hamam gibi dini ve kültürel amaçlı yapıların olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan cami, medrese ve

imarethane üçü bir arada külliye halinde olmakla birlikte ayrı ayrı binalar halinde de faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu yapıların pek çoğu vakıf eserlerinden oluşmaktaydı. Bu yapıların faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gelirler tahsis edilmiştir. Bu durumdan dolayı, hayır sahibi kişiler dini ve hayri amaçlı yaptırmak ve topluma fayda sağlamak için hiçbir fedakârlıktan çekinmemişlerdir. Bu yapıların bakımı ve çalışanlarının ücretlerini ödemek için gelir getiren mülklerini bağışlamışlardır. Nitekim İslam inancına göre, Allah'a yakın olmak büyük oranda muhtaç sahibi insanlara yardım ve insanlığa hizmetle mümkündür. Bu nedenle, vakfedenin tek isteği, vakıftan faydalananların kendisine dua edip öldükten sonra kendi ruhuna Fatiha okumalarıdır (Ünal, 1998, s. 231).

Önemli vakıfların başında medrese vakıfları gelmektedir. Günümüzde devletin eğitim ve öğretim alanında karşılaştığı mali zorluklar göz önünde bulundurulduğunda vakıfların, Osmanlı döneminde eğitim-öğretim hizmetlerinin yerine getirilmesinde devlet bütçesinden kaynak tahsis edilmesi ihtiyacını büyük oranda ortadan kaldırdığı anlaşılmaktadır. Nitekim tedavi ve ilaç masraflarının halkın tahammülünün üstüne çıktığı ve devlet bütçesinin yetersiz kaldığı durumlarda bu harcamalar vakıflar tarafından finanse edilmiştir. Hayırsever kişilerin, padişahların ve sultanların kurdukları darüşşifa ve bimarhanelerde ücretsiz tedavi yapıp ücretsiz ilaç verilirdi. Bunun da ötesinde leyleklerin tedavisinde bile vakıflar tarafından hayvan hastanelerinin kurulması Osmanlı vakıf medeniyetinin toplumun tüm hizmetlerinde etkili roller oynadığını ortaya koymaktadır. Yine evlenme yaşındaki ihtiyaç sahibi kızların çeyizini temin etmek ve devlet adamlarının geçmediği kenar mahallerin kaldırımlarını tamir masraflarını üstlenmek vakıflarca karşılanmıştır (Ünal, 1998, s. 232).

Hayırsever insanların yaptırdıkları hizmetler içerisinde cami, mescit, medrese, imarethane, yol, köprü, çeşme gibi pek çok yapının yanı sıra kaldırım, lağım, konak, su yolu, çarşı, pazar gibi yapılarda vakıflar tarafından karşılanmıştır. Günümüzde bu gibi hizmetlerin devlet tarafından karşılandığı göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlı'da vakıfların nasıl bir öneme sahip olduğu ifa ettiği hizmetlerle daha iyi anlaşılmaktadır. Diğer bir vakıf türü ise para vakıflarıdır. Hukuken bir kişi nakit parasını toplum faydasına vakfedebilirdi. Para vakıfları, sahip oldukları nakit parayı İslam'ın faiz yasağına rağmen ihtiyaç sahiplerine faizli borç para vermekteydiler. %10 ile %15 arasında gerçekleştirilen faizli borç para verme işlemine murabaha denilmektedir. Bu

konunun caiz ve meşruiyeti üzerinde İslam tarihi boyunca hukukçu ve tarihçiler arasında sert tartışmalar yaşanmıştır (Ünal, 1998, s. 231).

1.5. Para Vakıflarının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Para vakıfları, sermayesinin bir kısmı veya tamamı nakit paradan oluşan kurumlardır. Para vakıflarının nakit sermayeleri farklı şekillerde işletilip elde edilen gelirler hayır hizmetlerine harcanmıştır. Örneğin; sağlık, eğitim, bayındırdık, dini hizmetler gibi faaliyetler para vakıfları tarafından finanse edilmiştir. Bunun yanında insan ve hayvanların tedavi masraflarını karşılamak, kimsesiz insanların cenazelerinin kaldırılması, deprem, sel ve yangından etkilenen kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak, yoksullara yardım etmek gibi birçok içtimai hizmeti yürütmüşlerdir. Bununla birlikte para vakıfları sadece içtimai hizmetleri sağlamakla kalmamış, aynı zamanda devlete de iktisadi açıdan katkıda bulunmuştur (Türkoğlu, 2013, s. 189).

Para vakıflarının Osmanlı Devleti'nden önce kurulduğuna dair herhangi bir arşiv belgesine rastlanılmamıştır. Bununla birlikte Osmanlı ulemasından olan Bali Efendi'nin, Kanuni Sultan Süleyman'a yazdığı risalede³, para vakıflarının Rumeli'nin fethinden itibaren var olduğunu ve yaklaşık üç yüz yıllık geçmişi olduğunu dile getirmiştir. Ancak Rumeli dönemine ait herhangi bir para vakfının vakfiyesine veya muhasebe kaydına arşiv kayıtlarında ulaşılamamıştır (Özcan, 2003, s. 11).

Arşiv kaynaklarına göre, Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk para vakfi H.826/M.1423 yılında Hacı Muslihuddin (Semmân) bin Halil Vakfı'dır. Edirne'de kurulan bu vakıf için Yağcı Hacı Muslihuddin 10.000 akçe ve Ağaçpazarı'nda bulunan dükkanları vakfetmiştir. Vakfedilen nakit sermayenin yıllık kazancı 1.000 akçe olarak kaydedildiği için borçlanma maliyeti %10 olduğu düşünülebilir (Korkut & Bulut, 2017, s. 172). Diğer bir ifadeyle, vakfın uyguladığı faiz oranı %10'dur.

Osmanlı padişahları tarafından kurulan ilk para vakfı ise Fatih Sultan Mehmet tarafından Yeniçerilerin et ihtiyacını karşılamak için 24 bin altını vakfetmesiyle kurulmuştur (Tabakoğlu, 1990, s. 313). Bu bilgiler, para vakfının Osmanlı Devleti'ne özgü bir finans kurumu olduğunu göstermektedir. Osmanlı'da ele alınması gereken

³ “Rumeli feth olalı amel olunmakta bulunan...ulemâ ittifakıyla ve padişahlar emriyle üç yüz yıla yakın tarih bulundu, amel olagelmekte, bazı kadıların berâtında yazılmış; ihtilaflı meselelerden en kuvvetlisi ile amel edesin, zayıf görüş ile amel etmeyesin. Ancak para vakfı ile amel edesin, zayıftır diye terk etmeyesin”. Detaylı bilgi için bkz. Osman Keskiöğlu, “Bulgaristan'da Türk Vakıfları ve Bâlî Efendi'nin Vakıf Paralar Hakkında Bir Mektubu”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 9, Ankara, 1971, ss. 92- 94

diğer önemli bir hususta ulemanın konuya ilişkin tartışmalarıdır. Bu tartışmalar bir sonraki başlıkta açıklanmıştır.

1.6. XVI. Yüzyıl Osmanlı Ulemasının Para Vakıfları Konusundaki Tartışmaları

Para vakıfları hakkında cereyan eden tartışmalar Kanuni Sultan Süleyman döneminde başlamıştır. Osmanlı uleması, dönemin padişahına ve yetkin kişilere risale ve mektup göndererek doğrudan konuya dahil olurken; diğer kesim ise gönderilen risale ve mektuplara cevap vererek tartışmaya katılmışlardır (Dumlu, 2015, s. 310-311).

Para vakıfları ile ilgili tartışmanın başlangıcı Çivizade Muhyiddin Efendi (ö. 954/ 1547)'nin Rumeli'de kazaskerliği yaptığı dönemdir. Çünkü Çivizade, nakit paranın vakfa fon olamayacağını, dolayısıyla meşru olmadığını Kanuni Sultan Süleyman'a risale aracılığıyla iletmiştir. Bu durum, para vakıflarının Kanuni Sultan Süleyman tarafından yasaklanmasına neden olmuştur. Para vakıflarının yasaklanması, Osmanlı toplumunda alışagelen bir geleneği ortadan kaldırıp halkı tedirgin etmesi sebebiyle birtakım hoşnutsuzluklara neden olmuştur. (Şimşek, 1985, s. 210).

Çivizade, para vakfetmenin meşru olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

*"Nakit para vakfının câiz olmadığına dâir, müteber ve meşhur fıkıh kitaplarında açıkça fetvâlar mevcuttur. Vakfın tarifi, "Bir malı, başkasının mülküne intikalden habsetmektir." şeklindedir. Halbuki nakit para vakfı bu tarife uymamaktadır. Zira mu'âmele-i şer'iyeye de yapılsa, mudârabeye de verilse veya ticâret sermayesi de edilse, başkasının mülküne intikal eder. İmam Züfer'den nakil, zayıf bir rivayettir. İmam A'zam ve Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'den nakil yoktur. Sıhhatine rivayet olmadığı gibi lüzûmuna hiç yoktur. Akar vakfı gibi, lüzûmuna hükmedip tescil edenler, bilmediklerindedir. En önemlisi de, insanların te'ârûf ve te'âmülü ol vakitte hüccet olur ki, insanlar arasında ehl-i ictihad olup onlar dahî inkâr etmeyip kabul etmiş ola. Onun içindir ki, şer'î deliller dörttür: Kitap, Sünnet, İcma' ve Kıyas. Te'ârûf icmâ'a râcîdir. İcma'da müteber olan, müctehidlerin ittifakıdır"*⁴

⁴ Çivizâde, Ebussuûd'a Reddiye, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi, No: 1177, varak, 158 b vd.; Karşılaştırma için bkz.: Birgivi, es-Seyfü's-Sârim fi Âdem-i Cevâzi'l-Vakfi'l-Menkûli ve'd-Derâhim, s. 182-217; aktaran Dumlu, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal- Çivizâde, Birgivi)", s. 29.

Ebussuud Efendi (ö. 982/1574), para vakıflarının yasaklanmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Ebussuud Efendi, topluma hizmet sunan böyle faydalı bir müesseseyi yasaklamanın doğru olmayacağını dile getirmiştir. Bununla birlikte Ebussuud Efendi “*Risade fi Vakfiel- Menkûl*” adlı bir risale kaleme almış; bu risalede para vakıflarının meşru ve caiz olduğunu zikretmiştir (Şimşek, 1985, s. 210).

Ebussuud Efendi’nin parayı vakfetmenin bir akara bağlı olarak meşru olduğunu; muhalif düşünceden olan alimlerin fikirlerine yer vermiş ve paranın vakfedilebileceğini vurgulamıştır. Bunun yanında Ebussuud Efendi, para vakfının nasıl işletileceğinden çok meşruiyeti ve caiziyeti konusuna odaklanmıştır (Özcan, 2003, s. 35-36).

Bali Efendi Padişaha yazdığı mektubunda şu sözleri dile getirmiştir:

“Devletlu padişahım, ...Rumeli kazaskeri etraf-ı memalike hükm-i ~erlf irsal eyledi "min ba(d amel olunmasın, sahih değildir" deyu, semi'na ve eta 'na, muftiyyu'z-zaman ve ulu mollalar fetva gönderirler "sahihdir, amel olunsun" deyu, bu sebebden ulemanın ve sulehanın ve fukaranın ve sahib-i hayratın ahvali müşevveş oldu, ve hatıdan perişandır. Ne tarafa gidesin bilmezler, cümle hayrettedirler. Ve avamu'n-nas "bu bir batıl ve haram fülür" demeğe sebep oldu. Haşa ki eyle ola, Rumeli feth olalı amel olunur. IDema ittifakı ve padişahılar emriyle üç yüz yıla karıh tarih bulundu amel olagelmiş, bazı kuzatın beratında yazılmış "mevazı-ı ihtilafatta olan mesailin akvilsiyile amel idesin, kavli.i za(if ile amel etmiyesin, illa vakf-ı deralimde amel idesin, za(ifdir deyü1 terk miyesin" demiş. Haşa ki ümmet-i Muhammed'İn uleması arasında bir hata üç yüz yıl karar eyleye. Ünimet-i Muhammed'in dünyasına ve ahiretine zararlı emir (iş) üç gün karar eylemez. (...) budur ki, biz vakf-ı derahimi hak biliriz ve akva biliriz, bunu men' eylerneyi günah.ı kebairden biliriz. Eğer bu ilmimİzin ve bu i'tikadımızın hilMı zahir olursa bir delil-i akva ile rücfi' ederiz. Padişahım, bunu men' eylemekde ikiden birinin hatası mukarrer olur. Ya ibtida-yı tarihten bu zamana gelince cümle ulemanın hatası lazım gelir,.ya men(eyleyen kimesnenin hatası lazım gelir. Amma men' olunmayub halinde koyuncak hiç kimseye hata lazım gelmez. Padişahım, bir bahs getirelim onunla şübhe kat' olunsun. Padişahımdan istifsar ederim ne buyururlar ol cumanın hakkında ki: Vakfına müstahak çıktı, şer' ilc sabit oldu, mülküne hükmolundu. Yahut vakfi zayi' oldu, cum'a cihetsiz kaldı. Ol sebelden hatib ve müezzın feragat eyledi, cuma namazı terk olundu. Bir kimesne malından otuz bin akçe ifraz eyledi. ol akçe ile satın alub ol cami'e vakfeylemek için mümkün olmadı, bulunmadı. Padişah hazretleri ne buyurudar. İmam Züfer kavliyle amel olunsun, ol akçe vakf olunsun, ol cami' onunla

*ihya olunsun mu, yoksa İmam A'zam kavliyle amı olunsun, ol açıkçe vakf olmasun, ol cami kapansun, namaz kılınmasun, harabe-müteveccih ol. sun. Cevab virub Padişah hazretieri müsab olalar. Bunun gibi ahval ile memleket mübteladır. El-an bir cami' bu hai ile mevciddur."*⁵

Görüldüğü gibi para vakıflarının yasaklanmasının ardından da vakfin meşru olduğunu savunanlardan bir diğeri de Sofya Halvetiye Tarikatına mensup Şeyh Bali Efendi (ö. 960/ 1552)'dir. Bali Efendi; dönemin padişahına mektup göndermiş ve para vakıflarının faaliyetlerine sürdürmeleri gerektiğini, yasaklanmasının yanlış olduğunu ifade etmiştir.

1.7. Para Vakıfları Nakit İşletme Usulleri

Osmanlı Devleti'nde faizli alışveriş yapmak yasaktı. Bu nedenle para vakıfları sahip oldukları nakit sermayelerini bu şekilde işletmesi mümkün değildi. Bu çerçevede, Osmanlı uleması toplumun muhtelif kesimlerinin nakit ihtiyacını karşılayabilen ve içerisinde faiz içermeyen yöntemler geliştirdiler. Bu yöntemler; muamele-i şer'iyeye, bey 'bil'-vefa, bey'bi'l-İstiğlal, karz-ı hasen, mudarebe ve bidaa yöntemleriydi (Durmuş, 2021, s. 8).

1.7.1. Muamele-i Şer'iyeye

Kelime olarak "*iş, çaba, çalışma*" anlamlarına gelen muamele, terim olarak "*karşılıklı etkileşim sağlayan işlem*" olarak tanımlanmıştır. Sosyal ilişkiler bağlamında ise başkalarına karşı gösterilen bir davranış şekli olarak ifade edilmiştir (Aybakan, 2020, s. 317).

Osmanlı Devleti'nde muamele-i şer'iyeye, bey'u'l-'iyne olarak adlandırılmıştır. Bey'u'l-'iyne, faizin yasak olduğu iktisadi bir düzende toplumun kredi ihtiyacını karşılamak üzere icat edilmiştir. Bu işlemde yasaklanmış olan faiz işleminin sonucunda araya satım akdi kullanarak faiz fazlalık olmaktan çıkarılmıştır (Özcan, 2003, s. 54).

Dönemin Osmanlı Uleması İbn Kemal, bey'u'l-'iyne işleminin nasıl yapılacağını şu ifadelerle dile getirmiştir:

⁵Vakf-ı nukud hususunda olan kazayadan, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Medresesi, no188/6, vr. 38b-40'a; aktaran Şimşek, "Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar", ss. 211-212.

“Ribadan ihtiraz için ettikleri muamele ki adına hile-i şer’iyye derler. Bazıları katında mekruhtur ve bazıları katında mekruh değildir. Fukahay-ı ‘ızam’ın zikrettiği hile-i şer’iyye budur ki cümleden biri bir nesneye on kuruş almak murad etse on ikiye akçe murad eden kimesne akçe sahibine on kuruş diğer bir metai on kuruşa satıp ol metai kabz ede. Kendi on kuruşu kabz ede. Sonra yine metai bir seneye on iki kuruşa satın alıp kendinin on iki kuruş borcu olur. Yahut akçe vermek murad eden kimesne bir metai on iki kuruşa akçe almak murad edene bir seneye vere ve ol dahi metai bir ecnebi kimesneye on kuruşa bey’ ede. Ecnebi metai kabz ettikten sonra yine ol metai ibtida satan kimesneye on kuruşa bey’ edip on kuruşu akçe murad eden kimesneye ver deyu havale ede. Metai sahibine ulaştırır. Akçe murad eden on kuruşu alır. On iki kuruş borçlu olur.

Ve bilmek gerektir ki muâmele ettiği nesne altın ve gümüş kabilinden olmaya. Zira altınlu ve gümüşlü olanı veresiye satmak caiz değildir. Lakin ferman-ı şerif sadır olmuştur ki: onu on bir buçuktan ziyadeye muâmele-i şer’iyye olunmasun. İmdi, onunu on bir buçuktan ziyade etmemek gerekir. Ve dahi, mümkün olduğu mertebe, muâmele-i şer’iyye’den sakınmak gerekir. Zira mekruhtur diyenin kavli tercih olunmuştur. Ve fukahay-ı ‘i zamdan bazıları zikretmiştir ki: Bey’ul- ‘iyne’den sakınınız, çünkü o, lanetlenmiştir.” (Sıdkı, 1308, s. 35).

Görüldüğü gibi; taraflardan birine zarar vermeyen hilelerin caiz görüldüğü, bu işlemin faizden kaçışın ve buna bağlı olarak haramdan uzak duruşun bir çözümü olarak gösterilmektedir.

İbn Kemal’in bu işleme karşı çıkan ve hile olarak görenlere de şu fetvayla cevap vermiştir:

“Zeyd Amd’den muameletye bin akçe isteyüp onun bir üzerine Zeyd Amr’den bin akçe alıp Amr kaftan çıkarıp Zeyd’e yüz akçeye satdım dese Zeyd dahi kabul edüp, faftanı Bekr’e hibe edüp Bekr dahi kaftanı Amr’a hibe eylese bu tarik ile olan muamele-i şer’iyye midir? El-Cevab: Şer’iyyedir. Ahmet.”

“Suret-i mezkurede olan muamele hiledir, bundan hasıl olan ribh haramdır diyen kimesneye ne lazım gelir? El-Cevab: Kafir olur, i’tikad etti ise, Ahmet”

“Bazı hile- şer’iyyelere Zeyd, hiledir Tanrı’yı aldatmaktır dese ne lazım gelir? El-Cevab: Ta’zir-i belîğ ve tecdid-i imam lazım olıri Ahmet”⁶

1.7.2. Bey’ İşlemleri

Kelime olarak “mübadele” anlamına gelen bey, terim olarak ise “*genelde alışveriş ve ticareti, İslâm hukuku terimi olarak da satım akdini*” ifade etmektedir. Kur’an’da ise bey’, teknik bir terim ve akid olmaktan çok bütün ticarî işlemleri kapsayabilen genel bir anlama sahiptir (Bardakoğlu, 1992, s. 13).

1.7.2.1. Bey ’bil’-Vefa

Bey’bil’-vefa terim olarak “... *bir kimse bir malı ahara semeni reddettikte geri vermek üzere şu kadar kuruşa satmaktadır ki müşteri mebi ile intifa eylesine nazaran bey’i caiz hükmünde ve tarafeyn bunu feshe muktedir oldukları cihetle bey’i fasid hükmünde ve müşteri mebi’i satamadığı cihetle rehin hükmündedir.*” (Öztürk, 1973, s. 166).

Bey’bil- vefa, Osmanlı toplumunun borç para temin etmekte karşılaştıkları zorlukları ortadan kaldırmak ve sermaye sahiplerinin verdikleri paraya karşılık bir teminat ve kazanç elde etmelerini sağlamak amacıyla V./XI. yüzyıl Hanefî fakihleri tarafından ortaya konulmuştur. İnsanların ribadan sakınmak amacıyla bey’bil-vefanın icat edildiği bilinmektedir. Bu dönemde parası olanların karşılıksız karz vermekten kaçındıkları, buna karşılık halkın meşru olmayan akitlere yönelmelerini önlemek amacıyla hem alacaklının menfaat sağlamasına imkân sağlayan hem de zor durumda kalanların ödünç para bulmalarını kolaylaştıran bu uygulamanın icat edildiği bilinmektedir. Bu bağlamda, bey’-bi’l-vefa işleminin gerekçesi muamele-i şer’iyye yöntemiyle benzerlik göstermektedir. Her iki işlemdeki amaç, halkın finansman ihtiyacı olan nakit parayı karşılamak için faiz yasağı kapsamına girmeyerek bu işlemi meşru hale getirmektedir (Özcan, 2003, s. 71).

1.7.2.2. Bey’bi’l-İstiğlal

Bey’bi’l-istiğlal kelimesi “... *bayı bir malı isticar etmek üzere vefaen bey etmektir.*” (Öztürk, 1983, s. 166). Diğer bir ifadeyle, kiralanma şartlı ile gerçekleştirilen bey’bi’l vefadır. Bey’-bi’l vefadan farkı ise bir kişinin sattığı malı geriye satın alacağını

⁶ Ebüssuud Efendi, Feteva, Sk, İsmiham Sultan, nr. 223, v.141b.

taahhüt etmenin yanında akit müddeti boyunca kiralanmasıdır. Böylece kişi sahip olduğu bir malı istiğlal yöntemiyle sattığında karşılığında belirlenen miktarda bir kira vererek kullanımını sürdürmekte ve yaptığı işlem karşılığı parayla da nakit ihtiyacını gidermektedir (Özcan, 2003, s. 72).

1.7.3. Karz-ı Hasen

Kelime olarak “*kesip koparmak, karşılık vermek*” anlamlarına gelen karz, terim olarak “*geri ödenmek üzere verilen mal veya birine ödünç/borç verme*” şeklinde tarif edilmiştir (Apaydın, 2001, s. 520).

Karz- hasen faizsiz ödünç borç para verme demektir. Diğer bir ifadeyle, herhangi bir karşılık beklemeden verilen ödünç nakdi varlıkları ifade etmektedir. Bu işlem, Osmanlı Devleti’nde yeterince uygulanmamıştır. Çünkü insanlar arasında karşılıklı güven anlayışının olmaması, varlıklı kişilerin karşılıksız borç para verme yerine mallarından birtakım faydalar sağlamasını istemeleri karz-ı hasen uygulamasının pek tercih edilmemesine yol açmıştır (Özcan, 2003, s. 73).

1.7.4. Mudarebe ve Bidaa

Darb kelimesinden türetilen mudarebe kelimesi, terim olarak “*Bir tarafın sermaye koyması, diğer tarafın işletmeyi üstlenmesiyle kurulan kâr paylaşımı esasına dayalı ortaklığı*” ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle mudarebe, kâr paylaşımı esasına dayanan emek-sermaye ortaklığı anlamında kullanılmaktadır (Kallek, 2009, s. 217).

Sermayeyi ortaya koyan para vakfi iken, emeği ortaya koyan ise girişimcidir. Bu işlemde girişimcinin herhangi bir sorumluluğu yoktur; zararı sadece kendi emeğiyle sınırlıdır. Zarar sadece para vakfına aittir. Çünkü para vakfi ortaya koyduğu sermayeyi kaybedebilecektir. Böyle bir durumun yaşanması para vakfının ebediliğini tehlikeye düşüreceği için para vakıfları tarafından pek tercih edilmemiştir (Kayahan & Görkaç, 2009, s. 217).

Bidaa ise kelime olarak “*kesip ayırmak, âşikâr olmak, açıklamak*” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise bidaa, “*Bir kimsenin kârı tamamen kendisine olması şartıyla bir kimseye işletmesi için sermaye vermesi*” şekilde tanımlanmıştır (Gedikli, 1999, s. 262).

Bidaa işleminde para vakfi, finansman yöntemini gerçekleştirirken, mülkiyetini kendinde tutmaktadır. İşleten kimsenin bu işlemde herhangi bir çıkarı

bulunmamaktadır. Tek çıkarı hayır işleminin olmasıdır. Bu durumdan dolayı bidâa işleminin, para vakıflarında pek tercih edilmediği ve yaygınlık kazanmadığı bilinmektedir. Nitekim para vakıfları mudarebe veya bidâa işlemini tercih ederlerse, vakıf geri ödemelerin ne kadar olacağını önceden bilemezdi. Dolayısıyla para vakıfları nakit işletme usullerinde mudarebe finansman yönteminin yanı sıra bidâa işlemini de tercih etmemişlerdir (Kayahan & Görkaç, 2009, s. 218).

1.8. 1 No'lu Vakıf Muhasebe Defterinin Tanıtımı

Çalışmanın temel kaynağını İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil oluşturmaktadır. Şer'iyye sicillerinde yer alan muhasebe defterleri genellikle 1 yıl süreyle mütevellileri tarafından kadılara götürülen ve kadılar tarafından kontrol edilerek oluşturulmuş defterlerdir. Defterde yer alan muhasebe kayıtları genel olarak bir hicri yıl göz önünde bulundurularak merdiven yöntemine göre tutulmuştur. Bu merdiven yöntemi 5 bölümden oluşmaktadır. Bu kısımlar vakfın künye bilgileri, gelirleri, giderleri, borçluları ve şerh bölümlerinin kaydedildiği kısımlardır. Künye bölümünde muhasebesi görülen vakıf ile ilgili genel bilgiler (vakıf ismi, müteveli ismi, yer bilgisi, muhasebe tarihi gibi bilgiler) yer almaktadır. Gelir bölümünü vakfın ilgili dönemde elde ettiği gelir türleri ve miktarlar oluşturmaktadır. Gider bölümünde vakfın söz konusu muhasebe tarihinde yapmış olduğu masraflar ve görevlilerine ödediği ücretler ile ilgili bilgiler verilmektedir. Borçluların kaydedildiği bölümde ise vakfın murabaha geliri elde ederken nakit sermayesini kimler için kullandığı kaydedilmektedir. Bunların yanı sıra çalışma kapsamında incelenen; 30 vakfın isimleri, varak numaraları mütevellileri, yer bilgileri, defterde yer aldıkları varak numaraları ve muhasebe tarihleri Tablo 1.1'de gösterilmiştir.

1.1. Çalışma Kapsamına Alınan Vakıflar (1043-1044)

Vakfın Adı	Varak No	Vakıf Kurucusunun Unvanı	Müteveli İsmi	Yer Bilgisi	Tarih (Hicri)
Hasan Paşa b. Hayreddin Paşa vakfı	1/3-a	Paşa	Ali Çelebi	İstanbul	1043
Hekimbaşı Sinan Efendi vakfı	1/4-a	Hekimbaşı	Mahmud Efendi	İstanbul	1043
Kazgancı Süleyman vakfı	1/9-a	Kazgancı	Salih Efendi	İstanbul	1043

Fütûha Hatun vakfı	1/13-b	Hatun	Davud Halife	İstanbul	1043
Şehsüvâr Bey vakfı	1/14-a	Bey	Mustafa Çelebi	İstanbul	1044
Abdi Çelebi vakfı	1/14-b	Çelebi	Mustafa Bey	İstanbul	1043
Hızır Çavuş vakfı	1/16-a	Çavuş	Ahmed Çavuş	İstanbul	1043
Müstedam Çavuş vakfı	1/19-a	Çavuş	İbrahim Bey	İstanbul	1043
Derviş Ali Çelebi vakfı	1/21b-1	Çelebi	Mehmet Çelebi	İstanbul	1043
Davud Ağa vakfı	1/21b-2	Ağa	Hızır Efendi	İstanbul	1043
Alemdar Hasan Ağa vakfı	1/22-a	Ağa	Ali Efendi	İstanbul	1043
Fatıma Hatun vakfı	1/24-b	Hatun	Mahmud Çelebi	İstanbul	1044
Kadı Hüsam vakfı	1/36a-2	Kadı	Mehmet Bey	İstanbul	1043
Mihri Hatun vakfı	1/36-b	Hatun		İstanbul	1044
Ayşe Hatun vakfı	1/40-a	Hatun	Ali Dede	İstanbul	1043
El-Hâc Mahmud ed-Debbâğ vakfı	1/41-b	Debbâğ	El-Hâc Osman mütevellî	İstanbul	1043
Piri Ağa vakfı	1/42-a	Ağa	El-Hâc Osman	İstanbul	1043
El-Hâc Yusuf vakfı	1/45-b	Hacı	Ali Bey	İstanbul	1043
Meryem Hatun vakfı	1/46-a	Hatun		İstanbul	1043
Ahmed Ağa vakfı	1/46-b	Ağa	Ahmed Çelebi	İstanbul	1044
El-Hâc Memi vakfı	1/47a-1	Hacı	Hacı Nasuh	İstanbul	1043
El-Hâc İlyas vakfı	1/50-a	Hacı	Hasan el-Hindî	İstanbul	1043
Mihr Hatun vakfı	1/52a-1	Hatun		İstanbul	1044
Perviz Efendi vakfı	1/53-a	Efendi	Halil Halife	İstanbul	1043
Piri Çelebi vakfı	1/54a-1	Çelebi	Ali Efendi	İstanbul	1043
Hızır Çelebi vakfı	1/54a-2	Çelebi	Ahmed Çelebi	İstanbul	1043
Taşçı Ömer vakfı	1/80a-1	Taşçı	Hacı Mehmed	İstanbul	1044
Bali Çelebi vakfı	1/86-b	Çelebi	Ahmed Çelebi	İstanbul	1043

Mehmed Bey vakfi	1/93-a	Bey	Mehmed Bey	İstanbul	1043
Çakır Ağa vakfi	1/93-b	Ağa	Mehmed Çelebi	İstanbul	1043

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

1.8.1. Unvan veya Sıfatlarına Göre Vakıf Kurucuları

Çalışma kapsamında incelenen 1 No'lu muhasebe defterine göre, toplumun her kesiminden kişilerin vakıf kurdukları isimlerinin önünde yer alan unvanlardan anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, 1043-1033 Suriçi'nde faaliyette bulunan vakıf kurucularının unvanları ve sayıları Tablo 1.2'de gösterilmiştir.

Tablo 1. 2. Vakıfların Kurucularının Unvan veya Sıfatları (1043-1044)

Unvan veya Sıfat	Sayı	Unvan veya Sıfat	Sayı
Hatun	6	Debbağ	1
Çelebi	5	Kadı	1
Ağa	5	Paşa	1
Hacı	3	Hekimbaşı	1
Çavuş	2	Kazgancı	1
Bey	2	Taşçı	1
Efendi	1	Toplam	30

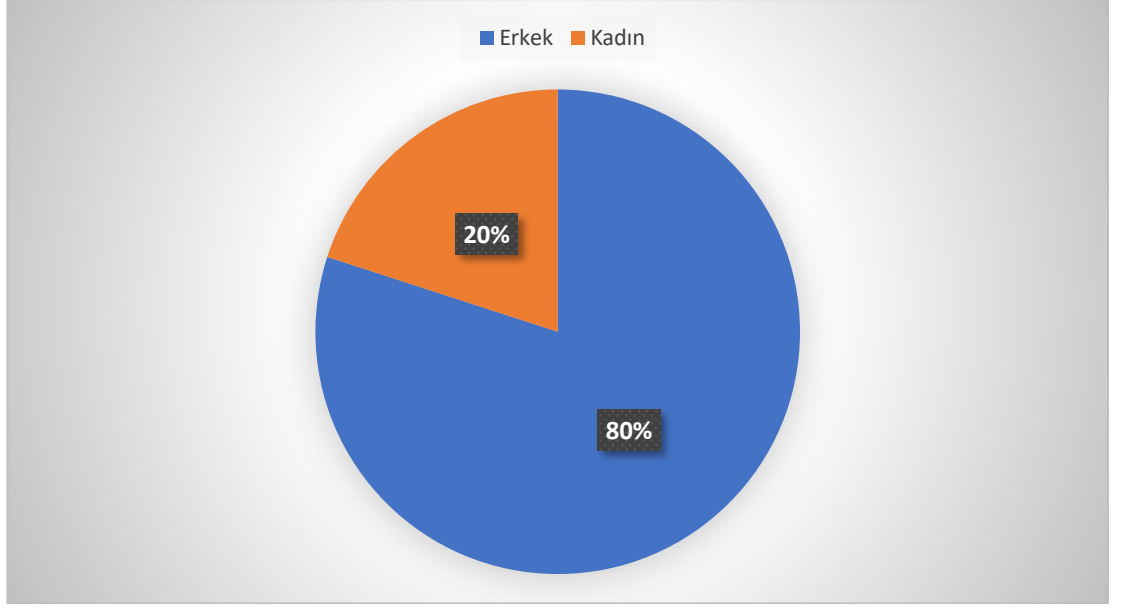
Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Tablo 1.2'de görüldüğü gibi, vakıf kurucuların içerisinde en fazla unvana sahip olan hatun'dur. Bu unvan, vakıf kurucuları arasında kadınların önemli bir yere sahip olduklarını göstermektedir. Vakıf kurucuları arasında hatunu sırasıyla; çelebi, ağa, hacı, çavuş, bey ve sayı olarak aynı olan efendi, debbağ, kadı, paşa, hekimbaşı, kazgancı ve taşçı takip etmektedir.

1.8.2. Cinsiyetlerine Göre Vakıf Kurucuları

1 No'lu muhasebe defteri incelendiğinde, vakıf kurucuları arasında erkeklerin çoğunluğunu oluşturmasına rağmen; kadınların da azımsanmayacak bir yer işgal ettikleri görülmüştür. Buna göre, 1043-1044 yılları arasında Suriçi'nde faaliyette bulunan vakıf kurucularının cinsiyetlerine göre oransal dağılımı Şekil 1.1.'de verilmiştir.

Şekil 1.1. Para Vakıfları Kurucularının Cinsiyete Göre Oransal Dağılımı

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Şekil 1.1.'deki verilere bakıldığında, vakıf kurucuları arasında %80 oranıyla erkekler ilk sırada yer alırken, kadınlarda ise bu oran %20'dir. Bu veriler, vakıf kurucuları arasında erkeklerin daha etkin bir rol üstlendiklerini ortaya koymaktadır. Buna göre ilgili veriler ve grafikler farklı unvan, sıfatlara sahip kişilerin olabildiği gibi, kadınlarında vakıf kuruluşunda yer alabildiğini göstermektedir.

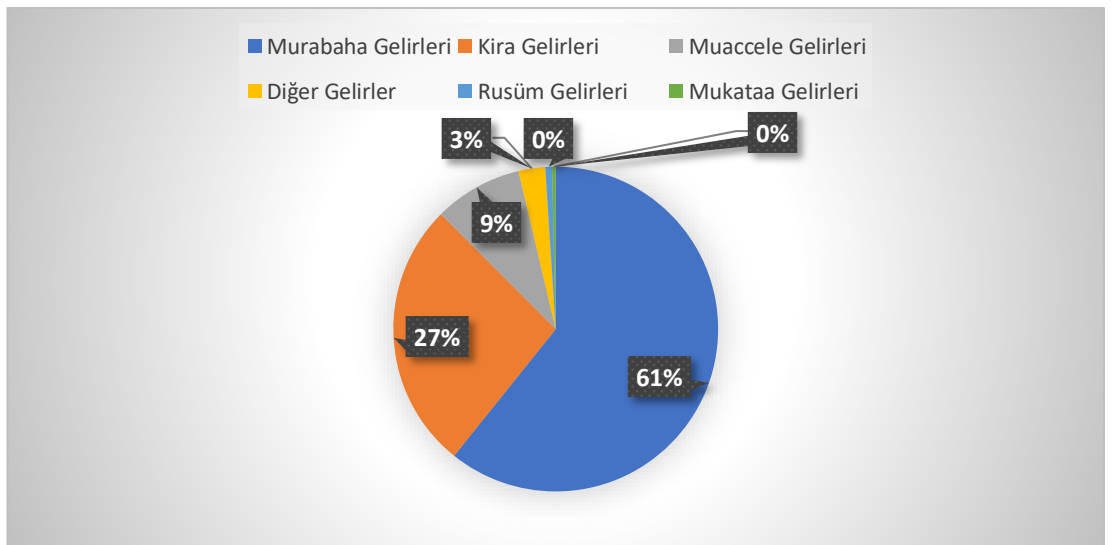
İKİNCİ BÖLÜM

2. PARA VAKIFLARININ GELİR TÜRLERİ VE BORÇ PARA VERME İŞLEMLERİ

2.1. Para Vakıflarının Gelir Türleri

Bu bölümde, vakıfların gelir kalemleri ve bu gelirlere elde edilen miktarlar incelenmektedir. Bu gelirler; murabaha geliri, icare (kira) geliri, mukataa geliri, muaccelle geliri ve resûm gelirleridir. Bu gelirler vakıfların muhasebe kayıtlarının gelir bölümlerine kaydedilmiştir. Bunların yanı sıra 1043-1044 yılları arası Suriçi'nde faaliyette bulunan vakıfların verdikleri krediler ve bu kredilerin miktarları da bu bölümde ele alınmıştır. Bu çerçevede, ilgili vakıfların elde ettikleri gelir türlerinin oransal dağılımı Şekil 2.1.'de verilmiştir.

Şekil 2.1. Para Vakıfları Gelir Türlerinin Oransal Dağılımı

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Şekil 2.1’deki veriler incelendiğinde, vakıflara en çok kazanç sağlayan gelir türü %61 oranıyla murabaha geliridir. Bu gelir türünü sırasıyla; %27 oranıyla kira gelirleri, %9 oranıyla muaccelle gelirleri, %3 oranıyla diğer gelirler takip etmektedir.

2.2.Vakıfların Murabaha Gelirleri

Murabaha kelime olarak “*artma, kâr, ticarî kazanç*” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise “*Alış fiyatı veya maliyet üzerine belli bir kâr ilâvesiyle yapılan bir tür güvene dayalı satış sözleşmesi anlamında fıkıh terimi*” olarak tanımlanmaktadır (Dönmez, 2020, s. 148). Çalışma kapsamında incelenen 30 vakfın hepsi murabaha geliri elde etmiştir. Bu çerçevede; murabaha geliri elde eden vakıflar, elde ettikleri murabaha miktarı ve ribh oranları Tablo 2.1’de gösterilmiştir.

2 1. Para Vakıflarının Murabaha Gelirleri (Akçe)

Vakfın Adı	Varak No	İşletilen Nakit Sermaye	Ribh Oranı (%)	Elde Edilen Murabaha Geliri
Hasan Paşa b. Hayreddin Paşa vakfı	1/3-a	156.577	12,5	19.875
Hekimbaşı Sinan Efendi vakfı	1/4-a	76.306	10	7.105
Kazgancı Süleyman vakfı	1/9-a	16.482	13	218
Fütûha Hatun vakfı	1/13-b	582.542		15.495
Şehsüvâr Bey vakfı	1/14-a	102.600	15	20.400
Abdi Çelebi vakfı	1/14-b	32.045	15	600
Hızır Çavuş vakfı	1/16-a	102.663	10	7.500
Derviş Ali Çelebi vakfı	1/21b-1	40.220	13	5.300
Davud Ağa vakfı	1/21b-2	77.197	12,5	8.437
Alemdar Hasan Ağa vakfı	1/22-a	33.750	10	3.750
Fatıma Hatun vakfı	1/24-b	188.009	10	12.140
Kadı Hüsam vakfı	1/36a-2	84.976	10	2.218
Mihri Hatun vakfı	1/36-b	24.422	11,5	2.850

Ayşe Hatun vakfi	1/40-a	10.387	10	935
El-Hâc Mahmud el-Debbâğ vakfi	1/41-b	46.659	13	6.000
Piri Ağa vakfi	1/42-a	78.216	11	5.200
El-Hâc Yusuf vakfi	1/45-b	126.670	11	14.140
Meryem Hatun vakfi	1/46-a	90.000	12,5	11.170
Ahmed Ağa vakfi	1/46-b	297.815	10	22.750
El-Hâc Memi vakfi	1/47a-1	65.944	10	6.000
El-Hâc İlyas vakfi	1/50-a	56.720	15	5.250
Mihr Hatun vakfi	1/52a-1	24.422	15	2.850
Perviz Efendi vakfi	1/53-a	339.132	10	35.651
Piri Çelebi vakfi	1/54a-1	13.020		900
Hızır Çelebi vakfi	1/54a-2	45.000	11	5.000
Taşçı Ömer vakfi	1/80a-1	40.275	10	4.275
Bali Çelebi vakfi	1/86-b	41.390	10,5	3.755
Mehmed Bey vakfi	1/93-a	416.000	10	36.000
Çakır Ağa vakfi	1/93-b	28.435	12	3.525
Toplam		3.237.874		269.289

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Elde edilen veriler ışığında, vakıfların elde ettikleri murabaha geliri toplam 269.289 akçedir. Bunun yanında en yüksek murabaha geliri elde eden vakıf 36.000 akçeyle Mehmed Bey Vakfı iken, en düşük murabaha geliri elde eden vakıf ise 218 akçeyle Kazgancı Süleyman Vakfı'dır.

Bunların yanı sıra Tablo 2.1'de vakıfların borç para verirken uyguladıkları ribh oranı da verilmiştir. Buna göre, çalışma kapsamında ele alınan vakıfların uyguladıkları ortalama ribh oranı %11 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca vakıfların %10 ile %15 arası ribh oranı uyguladıkları da tablodan anlaşılmaktadır. Rih oranı, vakıfların borç para verirken %10 ile %15 arasında uyguladıkları fazlalığı ifade etmektedir. Bu çerçevede, ribh oranı bir nevi faiz oranı olarak düşünülebilir.

2.2.1. Borçluların Cinsiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri

1 No'lu muhasebe defterinin kayıtları incelendiğinde, 30 vakıftan 28'nin borçlular(zimem) bölümüne ulaşılmıştır. Geriye kalan Piri Çelebi Vakfı ve Hızır Çelebi Vakfı'nın borçlular bölümü kaydedilmemiştir. İlgili vakıfların zimem bölümünün

olmamasının nedeni, muhasebe defterinde belirtilmemiştir. Bu bağlamda; 28 vakıftan borç para alan erkek ve kadınların kişi sayısı, işlem başına düşen nakit sermaye ve vakıfların elde ettikleri murabaha gelirleri Tablo 2.2’de verilmiştir.

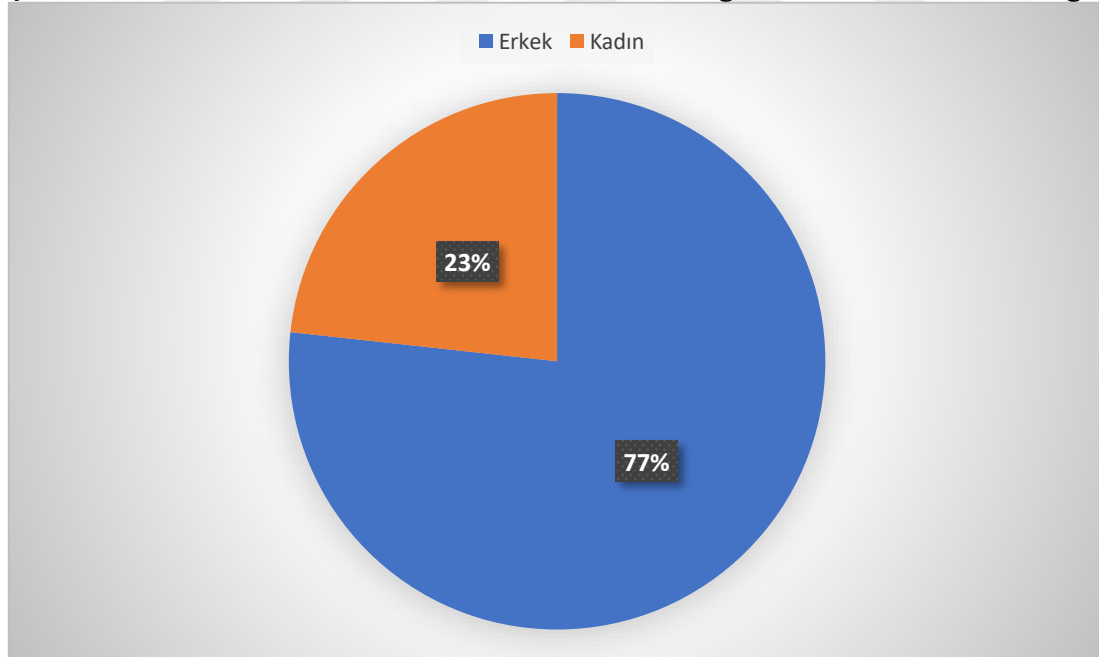
Tablo 2.2. Cinsiyete Göre Murabaha Gelirleri (Akçe)

Cinsiyet	Kişi Sayısı	İşletilen Nakit Sermaye	Kişi Başına Düşen Nakit Sermaye	Vakfın Elde Ettiği Ortalama Murabaha Gelir
Erkek	289	850.768	2.943	93.548
Kadın	128	257.857	2.014	28.364
Toplam	417	1.108.616	4.957	121.912

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil’den türetilmiştir.

Tablo 2.2’deki verilerden hareketle, vakıflardan borç para alan toplam 417 kişiden 289’u erkek; 128’i kadındır. Bunun yanında erkekler vakıflardan toplam 850.768 akçe borç para alırken, kadınlarda ise bu tutar toplam 257.875 akçedir. Bunların yanı sıra vakıfların erkek ve kadınlar için murabaha işleminden elde edilen gelirin toplam gelir çerisindeki oransal dağılımı Şekil 2.2’de gösterilmiştir.

Şekil 2.2. Vakıfların Erkek ve Kadınlardan Elde Ettiği Murabaha Gelirinin Dağılımı

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil’den türetilmiştir.

Cinsiyete göre bakıldığında, vakıflara sağlanan kazançların %77’si erkelerden %23’ü kadınlardan gelmektedir.

2.2.2. Borçluların Dini Mensubiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri

Çalışma kapsamında incelenen vakıfların muhasebe kayıtlarına bakıldığında, borç para verilirken kişiler arasında dini bir ayrıma gidilmediği anlaşılmaktadır. Bu durum, vakıflarının borç para verirken farklı dinlere mensup kişilerin ekonomik hayata katılmasında etkin bir rol üstlendiklerini ortaya çıkarmaktadır. Buna göre; 28 vakıftan borç para alan Müslüman ve gayrimüslimlerin sayısı, işlem başına düşen nakit sermaye ve vakıfların elde ettikleri murabaha gelirleri Tablo 2.3'te gösterilmiştir.

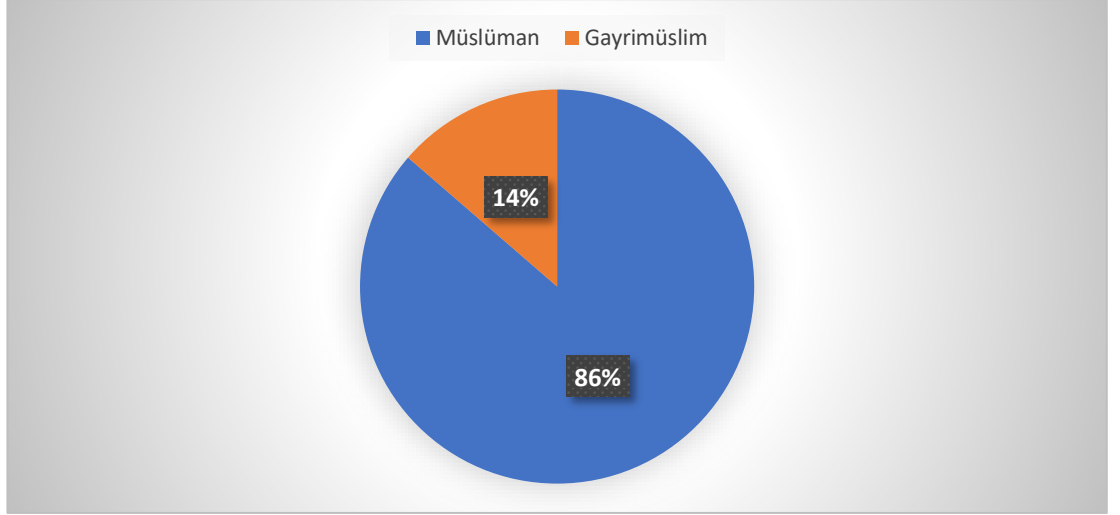
Tablo 2.3. Dini Mensubiyetlerine Göre Murabaha Gelirleri (Akçe)

Dini Mensubu	Kişi Sayısı	İşletilen Nakit Sermaye	Kişi Başına Düşen Nakit Sermaye	Vakfın Elde Ettiği Murabaha Geliri
Müslüman	363	957.325	2.637	105.305
Gayrimüslim	54	151.291	2.801	16.642
Toplam	417	1.108.616	5.438	121.947

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Tablo 2.3'teki veriler, vakıflardan borç para alan Müslüman ve gayrimüslimleri göstermektedir. Buna göre, vakıflardan borç para alan toplam 417 kişiden 363'ünü Müslümanlar oluştururken, geriye kalan 54'ünü ise gayrimüslimler oluşturmaktadır. Aynı şekilde tabloda, vakıflardan toplam 1.108.616 akçe borç para alacağının 957.325 akçesini Müslümanlar, 151.291'ini ise gayrimüslimler oluşturmuştur. Bu veriler aynı zamanda vakıfların en fazla geliri Müslümanlardan elde ettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte Müslüman ve gayrimüslimler için vakıfların elde ettikleri ortalama murabaha gelirinin oransal dağılımı Şekil 3.3'te verilmiştir.

Şekil 2.3. Vakıfların Müslüman ve Gayrimüslimlerde Elde Ettiği Murabaha Gelirinin Dağılımı

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Şekil 2.3'teki veriler incelendiğinde, vakıflara en yüksek kazanç getiren kesim %86 oranıyla Müslümanlardır. Bunları, %14 oranıyla gayrimüslimler takip etmektedir.

2.2.3. Borçluların Unvan veya Sıfatlarına Göre Murabaha Gelirleri

Vakıfların muhasebe kayıtları incelendiğinde, borç para alan kişiler içerisinde toplumun muhtelif kesimlerinden herkesin bulunduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, sarayda çalışanından esnaf ve zanaatla iştigal olan her kesimden kişilerin vakıflardan borç para aldıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda, borç para alan kişilerin unvan veya sıfatları, vakıflardan aldıkları borç para miktarı ve buna bağlı olarak vakıfların elde ettikleri murabaha gelirleri Tablo 2.4'te verilmiştir.

Tablo 2.4. Borçluların Unvan ve Sıfatlarına Göre Murabaha Gelirleri (Akçe)

Unvan veya Sınıf	Kişi Sayısı	İşletilen Nakit Sermaye	Kişi Başına Düşen Nakit Sermaye	Vakfın Elde Ettiği Murabaha Gelir
Mütevelli	34	337.193	9.917	37.091
Çelebi	29	116.500	4.017	12.815
Efendi	39	106.600	2.733	70.000
Çavuş	33	99.133	3.004	10.904
Hatun	45	93.500	2.077	10.285
Paşa	33	72.000	2.181	7.920
Beşe	28	56.500	2.017	6.215
Bey	24	33.000	1.375	3.630
Sadece İsmi	45	27.000		2.970
Yazılan Borçlular			600	
Duri	5	20.000	4.000	2.200
Usta	7	19.000	2.714	2.090
Çoban	1	14.000	14.000	1.540
Şehzâde	2	13.500	6.750	1.485
Arpacı	1	12.000	12.000	1.320

El-bevvâb-1 sultânî	1	12.000	12.000	1.320
Samancı	6	10.000	1.666	1.100
Hacı	13	9.200	707	1.012
Kasabbaşı	3	5.000	1.666	550
Seyyid	6	4.500	750	495
Kâtip	5	4.000	800	440
Kethüdâ	6	4.000		440
			666	
Sabuncu	3	3.000	1.000	330
Yüncü	4	3.000	750	330
Bostani	5	3.000	600	330
İmam	2	2.740	1.370	301
Nakkaş	3	2.650	883	291
Müezzin	2	2.000	1.000	220
Kayyım	2	2.000	1.000	220
Çukadâr	4	2.000	500	220
Koğacı	2	2.000	1.000	220
Terzi	3	2.000	666	220
Mezarıcı	3	2.000	666	220
Hurdacı	3	2.000	666	220
Kapıcı	2	1.800	900	198
Papasoğlu	2	1.500	750	165
Kalyacı	1	1.300	1.300	143
Nalbandzâde	1	1.000	1.000	110
Ağa	2	1.000	500	110
Dede	1	1.000	1.000	110
Hammami	1	1.000	1.000	110
Bakkal	1	500	500	55
Dellâl	1	500	500	55
Halife	1	500	500	55
Berber	1	500	500	55
Kömürcü	1	500	500	55
Sipahi	1	500	500	55
Toplam	417	1.108.616	105.191	180.220

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Elde edilen veriler ışığında, vakıflardan en çok borç para alan hem tutar hem de sayı açısından mütevellidir. Mütevellî toplamda 337.193 akçe almıştır. Aynı şekilde Çelebi, Efendi, Çavuş, Hatun, Paşa, Beşe, Bey gibi unvanlara sahip olan kişilerde mütevellilerden sonra vakıflardan en yüksek borç para alan kişiler olmuştur. Bu veriler; vakıfların borç para verirken herhangi bir ayırım yapmadığını, bunun da ötesinde ekonomik hayatta her kesimden kişilerin etkin bir rol oynamasında önemli bir müessese olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3. Vakıfların İcare (Kira) Gelirleri

İcare kelime olarak “iş karşılığı verilen şey, amelin ivazı” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise “İslâm borçlar hukukunda menfaatin ücret karşılığında

temlik edilmesini konu alan, günümüzde kira, iş ve kısmen de istisnâ” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaların yanı sıra daha yaygın şekilde “kiralamak” anlamında kullanılır (Bardakoğlu, 2000, s. 379).

Çalışma kapsamında incelenen 30 vakıftan 17’si kira geliri elde etmiştir. Bu vakıflar, murabaha gelirinin yanı sıra kira geliri de elde ederek nakit sermayelerini arttırmışlardır. Kira geliri elde eden vakıflar, bu vakıfların kira gelirinden elde ettikleri tutarlar Tablo 2.5’te gösterilmiştir.

Tablo 2.5. Para Vakıfların Kira Geliri (Akçe)

Vakfın Adı	Varak No	Kira Geliri	İlgili Gelir Türünün Toplam Kira Gelir İçerisindeki Payı (%)
Hasan Paşa b. Hayreddin Paşa vakfı	1/3-a	2.640	2,23
Hekimbaşı Sinan Efendi vakfı	1/4-a	6.720	5,67
Kazgancı Süleyman vakfı	1/9-a	323	0,27
Fütûha Hatun vakfı	1/13-b	2.520	2,13
Şehsüvâr Bey vakfı	1/14-a	16.200	13,66
Abdi Çelebi vakfı	1/14-b	13.128	11,07
Hızır Çavuş vakfı	1/16-a	13.420	11,32
Derviş Ali Çelebi vakfı	1/21b-1	1.980	1,67
Davud Ağa vakfı	1/21b-2	1.260	1,06
Kadı Hüsam vakfı	1/36a-2	10.788	9,10
Mihri Hatun vakfı	1/36-b	1.800	1,52
Ayşe Hatun vakfı	1/40-a	1.500	1,27
Piri Ağa vakfı	1/42-a	18.552	15,65
El-Hâc İlyas vakfı	1/50-a	2.820	2,38
Mihr Hatun vakfı	1/52a-1	1.800	1,52
Perviz Efendi vakfı	1/53-a	15.200	12,82
Piri Çelebi vakfı	1/54a-1	7.920	6,68
Toplam		118.571	100

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil’den türetilmiştir.

Tablo 2.5'te görüldüğü üzere, murabaha gelirinden sonra vakıflara en çok kazanç getiren gelir türü 118.571 akçeyle kira gelirdir. Yine söz konusu tablodan hareketle; en yüksek kira geliri elde eden vakıf 18.552 akçeyle Piri Ağa Vakfı iken, en düşük kira geliri elde eden vakıf ise 323 akçe ile Kazgancı Süleyman Vakfı'dır.

2.4. Vakıfların Muaccele Gelirleri

Muaccele, peşin olarak verilen kira bedelini ifade etmekteydi (Akgündüz, 2000, s. 389). Çalışma kapsamında incelenen 30 vakıftan sadece 3 tanesinin muaccele geliri elde ettiği görülmektedir. Buna göre, vakıfların elde ettiği muaccele gelirleri ve tutarı Tablo 2.6.'da verilmiştir.

Tablo 2.6.Para Vakıflarının Muaccele Gelirleri (Akçe)

Vakfin Adı	Varak No	Muaccele Geliri	İlgili Gelir Türünün Toplam Muaccele Gelir İçerisindeki Payı (%)
Kazgancı Süleyman vakfı	1/9-a	7.000	17,95
Şehsüvâr Bey vakfı	1/14-a	30.000	76,92
Hızır Çavuş vakfı	1/16-a	2.000	5,13
Toplam		39.000	100

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Tablo 2.6'da görüldüğü üzere, vakıfların elde ettikleri toplam muaccele geliri 39.000 akçedir. Bu toplam içerisinde en yüksek muaccele geliri elde eden vakıf 30.000 akçe ile Şehsüvâr Bey vakfı iken, en düşük muaccele geliri elde eden vakıf ise 2.000 akçe ile Hızır Çavuş Vakfı'dır.

2.5. Vakıfların Mukataa Gelirleri

Mukataa kelimesi “*kesmek*” anlamına gelmektedir. Terim olarak ise “*Belirli bir miktar üzerinde karşılıklı anlaşma*” şeklinde tarif edilmiştir. Mukataa kelimesi mülkiyeti devlete veya vakıflara ait araziden ve arsalardan ayırarak şahıslara veya kurumlara kiralanınan parçalar için yapılan kira sözleşmesini ifade etmektedir (Genç, 2020, s. 129). 1 No'lu muhasebe defterine göre, 30 vakıftan sadece 3 tanesinin mukataa

geliri elde ettiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede, vakıfların elde ettiği mukataa gelirleri ve tutarı Tablo 2.7’de gösterilmiştir.

Tablo 2.7. Para vakıfların Mukataa Gelirleri (Akçe)

Vakfın Adı	Varak No	Mukataa Geliri	İlgili Gelir Türünün Toplam Mukataa Gelir İçerisindeki Payı (%)
Hasan Paşa b. Hayreddin Paşa vakfi	1/3-a	1.260	78,26
Derviş Ali Çelebi vakfi	1/21b-1	50	3,11
Piri Ağa vakfi	1/42-a	300	18,63
Toplam		1.610	100,00

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil’den türetilmiştir.

Tablo 2.7’de görüldüğü gibi, vakıfların elde ettikleri toplam mukataa geliri 1.610 akçedir. Bu toplam içerisinde en yüksek mukataa geliri elde eden vakıf 1.260 akçe ile Hasan Paşa b. Hayreddin Paşa Vakfı iken, en düşük mukataa geliri elde eden vakıf ise 50 akçe ile Derviş Ali Çelebi Vakfı’dır.

2.6.Vakıfların Rüsüm Gelirleri

Rüsüm kelimesi “*alâmet, işaret, nişan, iz; sûret; vergi*” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise “*Osmanlı malî terminolojisinde genel olarak vergi anlamında kullanılan bir terim*” şeklinde tanımlanmıştır. Modern kamu maliyesinde ise devletin verdiği hizmetlere karşılık aldığı vergilere denilmiştir (Tabakoğlu, 2007, s. 582).

1 No’lu muhasebe defteri incelendiğinde, sadece 2 vakfın rüsüm geliri elde ettiği görülmüştür. Buna göre, bu vakıfların elde ettiği rüsüm geliri ve tutarı Tablo 2.8.’de gösterilmiştir.

Tablo 2.8. Para vakıfların Rüsüm Gelirleri (Akçe)

Vakfın Adı	Varak No	Rüsüm Gelirleri	İlgili Gelir Türünün Toplam Rüsüm Gelir İçerisindeki Payı (%)
Şehsüvâr Bey vakfi	1/14-a	500	17,18
Piri Ağa vakfi	1/42-a	2.410	82,82
Toplam		2.910	100,00

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Tablo 2.8'den de anlaşıldığı üzere, çalışma kapsamında incelenen iki vakfın elde ettiği rüsum geliri toplam 2.910 akçedir.

2.7. Vakıfların Diğer Gelirleri

1 No'lu muhasebe defterinde yer alan vakıfların gelir bölümleri incelendiğinde; murabaha, kira, muaccele, mukataa ve rüsum gelirlerinin yanı sıra vakıflar açısından süreklilik arz etmeyen gelir türlerine de rastlanılmıştır. Bu gelir türleri söz konusu 5 gelirler sınıfında değerlendirilemediği için “diğer gelirler” başlığı altında uygun görülmüştür. Bu çerçevede, vakıfların diğer gelir türleri ve bu gelirlerin tutarları Tablo 2.9'da gösterilmiştir.

Tablo 2.9. Para vakıflarının Diğer Gelirleri (Akçe)

Vakfın Adı	Varak No	Diğer Gelir Türü	Diğer Gelir	İlgili Gelir Türünün Toplam Diğer Gelir İçerisindeki Payı (%)
Fütûha Hatun vakfi	1/13-b	Mahsûl-i nokta	217	1,84
Abdi Çelebi vakfi	1/14-b	An-mahsûl-i kıst-1 hamam-1 küçük	4.000	33,85
Kadı Hüsam vakfi	1/36a-2	Mahsûl-i tefâvüt-i akçe	900	7,62
Perviz Efendi Vakfi	1/53-a	Mahsûl-i taksîd	6.700	56,70
Toplam			11.817	100,00

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Elde edilen verilerden hareketle, diğer gelirler arasında en yüksek kazancı 6.700 akçe ile Perviz Efendi Vakfı elde ederken, en düşük gelir elde eden vakıf ise 217 akçeyle Fütûha Hatun Vakfı'dır.

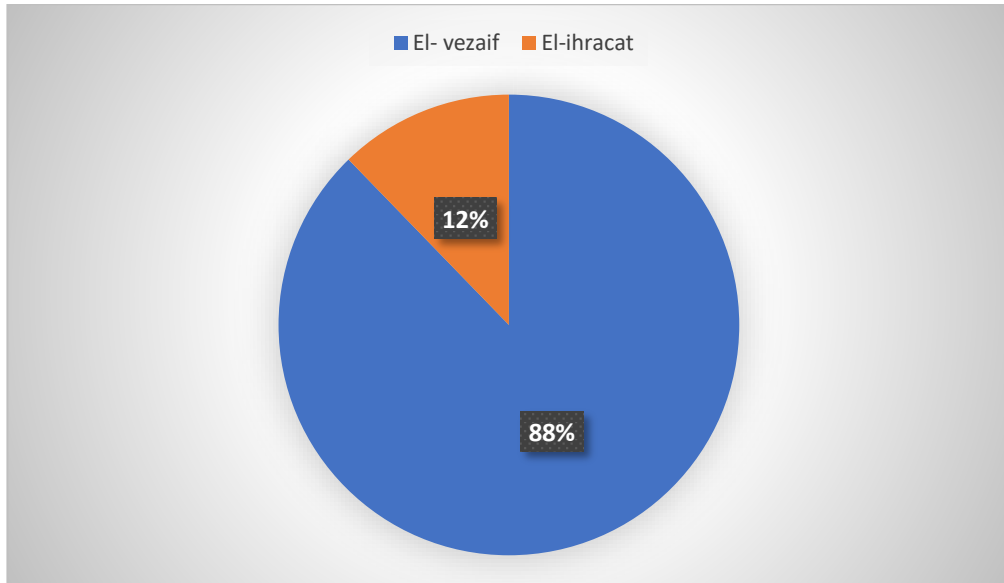
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.VAKIFLARIN GİDER TÜRLERİ

İncelenen 1 No’lu muhasebe defterine göre, vakıfların giderler “*el-vezaif ve el-ihracat*” ana harcama türleri olarak iki kısımda kaydedilmiştir. El- vezaif bölümünde, vakıfların kendi çalışanlarına ödedikleri ücretler kaydedilmiştir. El- ihracat bölümünü oluşturan ana harcama türünü ise, vakıfların çalışanlarına ödedikleri ücretler dışındaki tüm masraflar kapsamaktadır. Bu masraflar aydınlatma giderleri, muhasebe ve harç giderleri ve diğer (tamirat, temizlik mukataa, avarız, taamiyye) masraflardan oluşmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen vakıflar 264.657 akçelik giderinin 232.234 akçesini vezaif giderleri, 32.423 akçelik kısmını ise el-ihracat masraflarının oluştuğu tespit edilmiştir. Bu tutarların toplam giderler içerisindeki payı Şekil 3.1’de verilmiştir.

Şekil 3.1. Vakıfların El-vezaif ve El-İhracat Giderlerinin Oransan Dağılımı

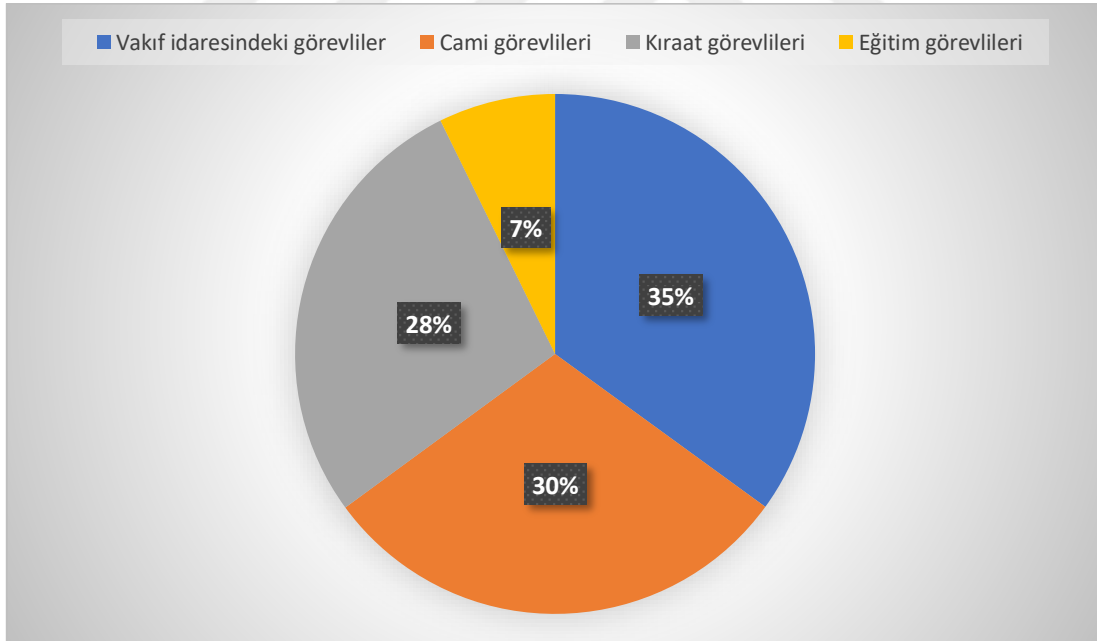
Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil’den türetilmiştir.

Şekil 3.1’de görüldüğü üzere, vakıfların en yüksek harcamalarını %88 oranıyla el-vezaif başlığı altında gerçekleşen ücretlerden oluşurken, bu ana gider harcama türünü %12 oranıyla el-ihracat masraflarından oluştuğu görülmektedir.

3.1.El-vezaif (Ücretler)

İncelenen 1 No’lu muhasebe defterine göre, el-vezaif bölümünde vakıf idaresindeki görevliler, cami görevlileri, eğitim görevlileri, kıraat görevlileri ve bunlara ödenen ücretlerin kaydedildiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, 232.234 akçelik toplam giderin 81.300 akçesi vakıf idaresindeki görevlilerinin ücretlerinden, 69.512 akçesi cami görevlilerinin ücretlerinden, 64.550 akçesi kıraat görevlilerinin ücretlerinden ve 16.872 akçesi ise eğitim görevlilerinin ücretlerinden kaynaklanmaktadır. Bu giderlerin toplam ücretler içerisindeki payı Şekil 3.2’de verilmiştir.

Şekil 3.2. Vakıfların El-vezaif Görevlileri ve Aldıkları Ücretlerin Oranları

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil’den türetilmiştir.

Şekil 3.2’den de anlaşıldığı gibi, vakıf görevlilerine ödenen ücretler içerisinde en yüksek pay %35 oranıyla vakıf idaresindeki görevlilerden oluşmaktadır. Bunları %30 oranıyla cami görevlileri, %28 oranıyla kıraat görevlileri ve %7 oranıyla eğitim görevlileri takip etmektedir.

3.1.1.Vakıf İdaresindeki Görevliler ve Aldıkları Ücretler

Vakıf idaresindeki görevliler, vakfın işleyişinden, yürütülmesinden borç paraların verilmesinden sorumlu kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler müteveli, kâtip, cabi, nazır ve mutemetten oluşmaktadır. Vakıf idaresindeki görevliler ve bunlara ödenen ücretlerin toplamı Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. Vakıf İdaresindeki Görevlilerin Aldıkları Ücretler (Akçe)

Görev Türü	Vakıf Sayısı	Toplam Ücret	Ortalama Ücret
Müteveli	28	41.520	1482,857
Nazır	8	14.200	1775
Kâtip	12	12.340	1028,333
Cabi	14	12.160	868,5714
Müteveli-i kaimmakam	1	720	720
Mu'temed	1	360	360
Toplam	-	81.300	-

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil’den türetilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi, vakıf idaresindeki görevliler içerisinde en yüksek ücreti 41.520 akçeyle müteveli alırken, en düşük ücreti ise 360 akçeyle mu'temed almıştır.

3.1.2.Cami Görevlileri ve Aldıkları Ücretler

Çalışma kapsamında incelenen vakıfların birçoğu cami veya mescit vakfi olduğundan bu müesseselerde görev yapan pek çok cami görevlisi bulunmaktadır. Bu görevliler; imam, müezzin, kayyım, abkeş ve siracidir. Cami görevlileri ve bunların vakıflardan aldıkları ücretler Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

Tablo 3.2. Cami Görevlilerinin Aldıkları Ücretler (Akçe)

Görev Türü	Vakıf Sayısı	Toplam Ücret	Ortalama Ücret
İmam	16	38.062	2378,875
Müezzin	14	26.650	1903,571
Kayyım	5	3.180	636
Âbkeş	4	1.440	360
Siraci	1	180	180
Toplam	-	69.512	-

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil’den türetilmiştir.

Tablo 3.2’den de görüldüğü üzere, vakıfların cami görevlilerine ödediği toplam ücret 69.512 akçedir. Bu rakam içerisinde en yüksek tutarı 38.062 akçeyle imam alırken, en düşük tutarı siraci aldığı görülmektedir.

3.1.3.Kıraat Görevlileri ve Aldıkları Ücretler

1 No'lu muhasebe defterinin el-vezaif bölümü incelendiğinde; vakfın şartı üzere cüz, yasin, ihlas ve kur'an okuyup salavat çekmek veya dua etmekle görevli kişilerin bulunduğu görülmüştür. Ayrıca faaliyetlerinde bir aksaklık olmaması ve vakıf kurucusunun vefat etmesi halinde bile ruhuna şad etmek için kıraat görevlileri istihdam edilmiştir. Kıraat görevlileri ve vakıflardan aldıkları ücretler Tablo 3.3'te verilmiştir.

Tablo 3.3. Kıraat Görevlilerinin Aldıkları Ücretler (Akçe)

Görev Türü	Vakıf Sayısı	Toplam Ücret	Ortalama Ücret
Eczahan	19	59.760	3145,263
İhlaşan	2	2.160	1.080
Ser-mahfil	1	1.500	1.500
Tebârekehan	3	770	256,6667
Noktacı	1	360	360
Toplam	-	64.550	-

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Tablo 3.3'te görüldüğü üzere, incelenen vakıfların kıraat görevlilerine ödediği toplam ücret 65.550 akçedir. Bu rakam içerisinde en yüksek akçeyi 59.760 eczahan görevlileri alırken, en düşük ücreti ise 360 akçeyle noktacı almıştır.

3.1.4.Eğitim Görevlileri ve Aldıkları Ücretler

Vakıfların muhasebe kayıtları incelendiğinde, eğitim görevlilerinin de bulunduğu tespit edilmiştir. Eğitim görevlileri genellikle medrese ve mektep vakfı olan vakıflarda vazifesini yerine getirmekte ve bu görevleri karşılığında ücret almaktadırlar. Bu çerçevede, eğitim vazifelileri ve vakıflardan aldıkları toplam ücret Tablo 3.4'te verilmiştir.

Tablo 3.4. Eğitim Görevlilerinin Aldıkları Ücretler (Akçe)

Görev Türü	Vakıf Sayısı	Toplam Ücret	Ortalama Ücret
Muallim-i Mekteb	3	7.740	2.580
Halife-i Mekteb	3	6.120	2.040
Müderris	4	2.652	663
Hafız	1	360	360
Toplam	-	16.872	-

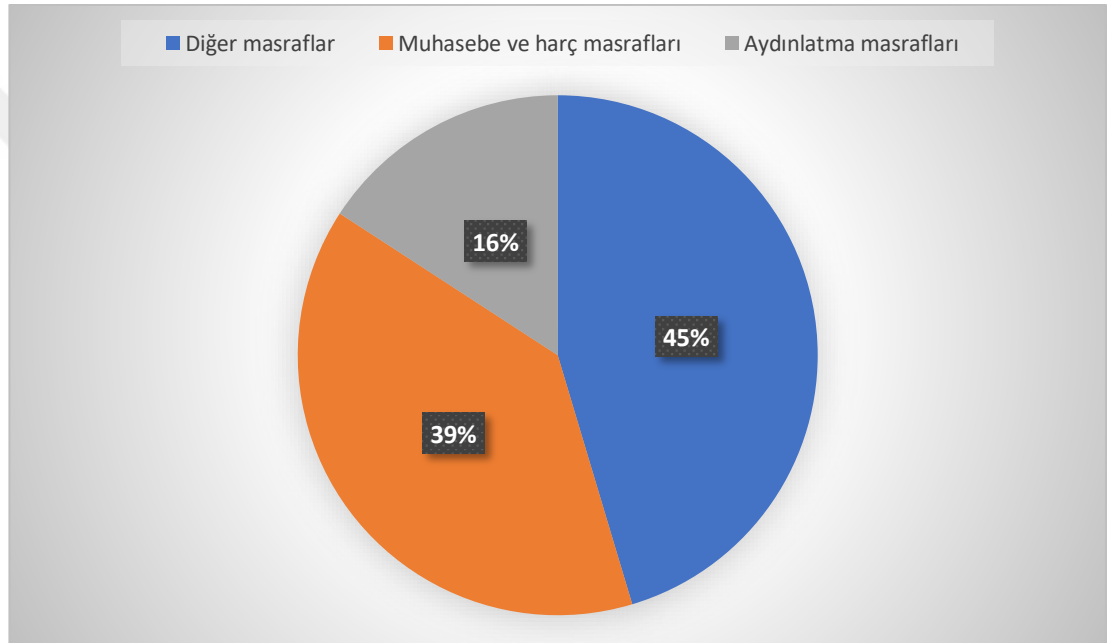
Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Tablo 3.4'te verildiği gibi, vakıfların eğitim görevlilerine ödedikleri toplam ücret 16.872 akçedir. Bu rakam içerisinde en yüksek ücreti 7.740 akçeyle muallim-i mekteb alırken, en düşük ücreti ise 360 akçeyle hafız almıştır.

3.2.El-İhracat (Masraflar)

Vakıfların muhasebe kayıtları incelendiğinde, el-vezaif bölümünden sonra el-ihracat bölümü gelmektedir. El- İhracat bölümü; muhasebe ve harç masrafları, aydınlatma masraflar ve diğer masraflardan oluştuğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede 32.423 akçelik toplam masrafın 14.711'ini diğer masraflar,12.582 akçesini muhasebe ve harç masrafları ve 5.130 akçesini ise aydınlatma masrafları oluşturmaktadır. Bu masrafların toplam gider içerisindeki payı Şekil 3.3'te verilmiştir.

Şekil 3.3. Vakıfların El-İhracat Gider Türleri ve Yaptıkları Masrafların Oranları

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Şekil 3.3'te görüldüğü üzere, el-ihracat masrafları içerisinde en yüksek gider ana türü %45 oranıyla diğer masraflar oluşturmaktadır. Bu gider türünü sırasıyla; %39 oranıyla muhasebe ve harç masrafları ve %16 oranıyla aydınlatma masrafı takip etmektedir.

3.2.1.Muhasebe ve Harç Masrafları

Vakıfların gider türleri içerisinde muhasebe ve harç masrafları önemli bir yeri oluşturmaktadır. İncelenen vakıfların muhasebe kayıtları incelendiğinde 9 farklı şekilde bu masrafların kaydedildiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, vakıfların muhasebe ve harç masrafları ve bu gider türlerine ödedikleri toplam harcamalar Tablo 3.5'te verilmiştir.

Tablo 3.5. Muhasebe ve Harç Masrafları (Akçe)

Masraf Türü	Vakıf Sayısı	Toplam Ücret	Ortalama Ücret
Harc-1 çarşu	2	4.000	2.000
Harc-1 çavuş	1	1.700	1.700
Harc-1 lazime	6	1.650	275
Tahsil-i mal-1 vakf	2	1.380	690
Harc-1 muhasebe	17	1.190	70
Harc-1 ihzariye	17	1.177	69,23529
Harc-1 müteferrik	9	710	78,88889
Harc-1 hüccet ve gayr	1	655	655
Harc-1 müteferrik ve ihzariye	1	120	120
Toplam	-	12.582	-

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Tablo 3.5'ten de anlaşıldığı gibi, incelenen vakıfların muhasebe ve harç masraflarının toplamı 12.582 akçedir. Vakıfların muhasebe ve harç masrafları içerisinde en çok harcamayı harc-1 çarşu başlığı altında yaptıkları giderleri (giderler) oluşturmaktadır.

3.2.2. Aydınlatma Masrafları

İncelenen vakıfların içerisinde cami, mektep veya mescit vakfı olmasından ötürü, bu müesseselerin aydınlatılmasına harcamalarda yapılmıştır. Bu çerçevede, 5 farklı aydınlatma türü tespit edilmiştir. Bunlar; revgan-1 zeyt (zeytinyağı), revgan-1 şem (bal mumu yağı), şemi asel (bal mumu), revgan-1 sade (sadeyağ) ve kandildir. Vakıfların aydınlatma masrafları ve bunlara yapılan harcamalar Tablo 3.6'da verilmiştir.

Tablo 3.6. Aydınlatma Masrafları (Akçe)

Masraf Türü	Vakıf Sayısı	Toplam Ücret	Ortalama Ücret
Şem'i asel	6	2.405	400,8333
Şem'i revgan	5	1.360	272
Revgan-1 zeyt	3	949	316,3333
Revgan-1 sade	1	236	236
Kanadil	1	180	180
Toplam	-	5.130	-

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil'den türetilmiştir.

Tablo 3.6.'da görüldüğü üzere, 5 farklı aydınlatma masrafları içerisinde en fazla harcama 2.405 akçeyle şem'i aseldir. Bu aydınlatma masraf türünü; 1.360 akçeyle şem'i revgan, 949 akçeyle revgan-1 zeyt, 236 akçeyle revgan-1 sade ve 180 akçeyle kanadil takip etmektedir.

3.2.3. Diğer Masraflar

Vakıfların el- ihracat bölümü incelendiğinde; vakıflar açısından süreklilik arz etmeyen masraf türlerine de rastlanılmıştır. Bu masraf türleri; muhasebe ve aydınlatma giderleri başlığı altında bir yere koymak mümkün olmadığından diğer masraflar başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, vakıfların diğer masrafları ve bunlara yaptıkları harcamalar tablo 3.7’de verilmiştir.

Tablo 3.7. Diğer Masraflar (Akçe)

Masraf Türü	Vakıf Sayısı	Toplam Ücret	Ortalama Ücret
Tamir-i vakf	10	9.746	974,6
Eda-i avarız	2	2.500	1.250
Oda-i dellaliye	1	600	600
Mukataa	2	440	220
Baha-i hatab	1	360	360
Baha-i çarub	4	340	85
Cihet-i neccar	1	140	140
Cihet-i ırgadiye	1	125	125
Baha-i büriya-i mihaliç	1	100	100
Baha-i baklava	1	100	100
Cihet-i tahta	1	70	70
Baha-i delv	1	60	60
Milh	1	50	50
Hime	1	47	47
Kâğıt	1	17	17
Cihet-i mismar	1	16	16
Toplam	-	14.711	-

Kaynak: İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil’den türetilmiştir.

Tablo 3.7’de görüldüğü üzere, 15 farklı başlıktan oluşan diğer masraflar türüne vakıflar toplamda 14.711 akçe harcama yapmıştır. Diğer masraflar içerisinde en yüksek tutar tamir-i vakf başlığıyla yapılan giderdir. Bu masraf türü için 10 vakıf 9.746 akçe harcama yapmıştır. En düşük masraf türü ise cihet-i mimar gider türüne aittir.

SONUÇ

Bu çalışmada, 17. yüzyıl İstanbul şer'iyye sicillerinde yer alan 1 No'lu muhasebe defterinden hareketle 1633-1634 yıllarında İstanbul'da faaliyette bulunan 30 vakfın muhasebe kayıtları incelenmiştir. İncelenen vakıfların îrâd, zimem, masârif ve vezâif bilgilerine ulaşılmış; bu veriler çeşitli mukayese ve yorumlarla ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, vakıfların mali durumları ve iktisadi faaliyetleri hakkında birtakım tespitlere ulaşılmıştır.

Vakıflar faaliyetlerini sürdürebilmeleri için birtakım gelirler elde etmişlerdir. Vakıflar bu gelirleri işleterek sosyoekonomik açıdan önemli bir görev üstlenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen vakıfların gelirlerinin %61'ini murabaha gelirleri, %27'sini kira gelirleri, %9'unu muaccelle gelirleri ve %3'ünü diğer gelirler oluşturmaktadır. Murabaha gelirleri elde eden vakıfların elde ettiği ortalama ribh oranı %11 olarak tespit edilmiştir. Vakıfların elde ettiği diğer kalemler ise muacelle, mukataa ve resüm gelirlerinin olduğu tespit edilmiştir. Ancak söz konusu bu üç gelir kaleminin vakıflar açısından süreklilik kazanç getirisi olmadığı muhasebe kayıtlarından anlaşılmaktadır.

İncelenen vakıfların zimem bölümleri incelenmiş olup borçlular iktisadi ve sosyal açıdan değerlendirilmiştir. Vakıflardan borç alan kişiler yaygın kanaatin aksine kadınların kayda değer oranda iktisadi hayatın içinde etkin rol oynadıkları tespit edilmiştir. Vakıflardan borç para alan kişiler cinsiyetlerine göre incelenmiştir. Buna göre, borç para alan toplam 417 kişiden 289'u erkek; 128'inin kadın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca erkekler vakıflardan toplam 850.768 akçe borç para alırken, kadınlarda ise bu tutar toplam 257.875 akçedir. Bu çerçevede; vakıflar en yüksek geliri %77 oranıyla erkeklerden elde ederken, bu oran kadınlarda %23'tür. Borçlular dini inanışlarına göre incelendiğinde; vakıflardan borç para alan toplam 417 kişiden 363'ünü Müslümanlar, 54'ünü ise gayrimüslimler oluşturmaktadır. Ayrıca vakıflardan toplam 1.108.616 akçe borç para alacağının 957.325 akçesi Müslümanlara; 151.291'i ise gayrimüslimlere aittir. Bu veriler aynı zamanda vakıfların en fazla geliri

Müslümanlardan elde ettiklerini göstermektedir. Buna göre, vakıflara en yüksek kazanç getiren kesim %86 oranıyla Müslümanlardır; bu oran gayrimüslimlerde %14'tür. İncelenen vakıfların zimem bölümlerine bakıldığında; 417 kişinin toplamda 1.108.616 akçe borç para aldığı görülmüştür. Bu bağlamda, vakıfların borçluları üzerinden 180.220 murabaha geliri elde ettiği tespit edilmiştir.

Vakıf giderlerinin %88'ini el-vezaif görevlilerine ödenen ücretler, %12'sini ise el-ihracat masraflarından meydana gelmektedir. El-vezaif giderleri incelendiğinde, vakıf görevlileri için ödediği ücretler toplamının %35'ini vakıf idaresindeki görevliler, %30'unu cami görevlileri, %28'nin kiraat görevlileri ve %7'sini ise eğitim görevlileri oluşturmaktadır. Vakıfların el-ihracat masrafları incelendiğinde ise; giderlerin %45'ini muhasebe ve harç masrafları, %39'unu aydınlatma masrafları ve %16'sını ise diğer giderler kapsamaktadır.

İncelenen vakıfların toplam geliri 443.197 akçe iken, toplam gideri ise 264.657 akçedir. Diğer bir ifadeyle, vakıfların yaklaşık %60 oranında kâr elde ettiği tespit edilmiştir. Bu oran, vakıfların bütçe dengesini sağlayarak mali açıdan güçlü olduklarını ortaya koymaktadır. Nitekim vakıfların içtimai ve iktisadi faaliyetlerini sürdürebilmeleri için toplam gelirlerinin giderlerinden yüksek veya denk olması gerekiyordu. Çalışma kapsamında ele alınan vakıfların faaliyetlerini sürdürdükleri ve mali açıdan güçlü bir seviyede oldukları anlaşılmaktadır. Edinilen bulguların para vakıflarıyla ilgili diğer çalışmalarla karşılaştırılması konunun mahiyeti açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, A. (2000). “İcareteyn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 21, 389.
- Apaydın, H.Y. (2001). “Karz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 24, 520.
- Aybakan, B. (2020). “Muamele”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 30, 317.
- Aydın, H. V. (2014). “Selanik’te 18. Yüzyılın İlk Yarısında Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. Cilt. 29, Sayı. 1, 87-106.
- Bardakoğlu, A. (1992). “Bey”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 6, 13.
- Bardakoğlu, A. (2020). “İcare”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 21, 379.
- Barkan, Ö. L. (1942). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân ve Kanalizasyon metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”. *Vakıflar Dergisi*. Ankara.
- Berki, A.H. (1965). *Vakıfların Tarihi, Mahiyeti, İnkişafı ve Tekamülü Cemiyetlere ve Fertlere Sağladığı Faideler*. İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Bilmen, Ö. N. (1985). *Hukuk-i İslamiye ve Istalahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Ravza Yayınları.
- Çağatay, N. (1969). “Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu, Para Vakıfları ve Bankacılık”. *Vakıflar Dergisi*. Sayı.9, 39-66.
- Dönmez, İ. K. (2020). “Murabaha”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 31, 148.
- Dumlu, E. (2015/2). “XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal- Çivizâde, Birgivi)”. *İLTED*, Cilt. 2, 310-311.
- Durmuş, M. E. (2021). “Osmanlı Para Vakıfları ve Nakit İşletme Yöntemleri”. *İslam İktisadi Araştırma Merkezi*, 8.
- Gedikli, F. (1999). “İbda”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 19, 262.
- Genç, M. (2020). “Mukataa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 31, 129.

- Günay, H. M. (2012). "Vakıf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 42, 475-476.
- Güvemli, O. (2000). *Türk Devletleri Muhasebe Tarihi*. Cilt. 3, İstanbul: YMO Odası.
- Halaçoğlu, Y. (1998). *XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı (4. Baskı)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnalçık, H. (1969). "Capital Formation in the Ottoman Empire". *The Journal of Economic History*, Sayı. 19, 97-135.
- İsam, İstanbul Kadı Sicilleri 47 Evkaf Muhasebesi 1 Numaralı Sicil (H. 1042-1044 / M. 1632-1635). Proje yönetmeni M. Âkif Aydın; editör Coşkun Yılmaz. Çeviri yazı Abdullah Sivridağ. Kontrol M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Feridun M. Emecen, İdris Bostan, Mehmet İpşirli. İstanbul: Kültür AŞ, 2019; 3-a, 4-a, 9-a, 13-b, 14-a, 14-b, 16-a, 19-a 21b-1, 21b-2, 22-a, 24-b, 36a-2, 36-b, 40-a, 41-b, 42-a, 45-b, 46-a,46-b, 47a-1, 50-a, 52a-1, 53-a, 54a-1, 54a-2, 80a-1, 86-b, 93-a, 93-b.
- Kallek, C. (2020). "Mudarebe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 30, 378.
- Kaya, S. (2007). *18.Yüzyılın Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz İşlemleri*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kayahan, C., & Görkaç, İ. (2009). "Osmanlı Dönemi Bölgesel Kalkınmanın Finansman Aracı Olarak Para Vakıflarının Kullanımı". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. Sayı. 44, 217-218.
- Keskiöğlü, O. (1971). "Bulgaristan'da Türk Vakıfları ve Bâlî Efendinin Vakıf Paralar Hakkında Bir Mektubu". *Vakıflar Dergisi*. 92-94.
- Korkut, C., & Bulut, M. (2017). "XV. ve XIX. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Para Vakıfları ve Modern Finans Kurumlarının Karşılaştırılması". *Adam Akademi*. Cilt.7, Sayı.2, 172.
- Köprülü, M. F. (1938). "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihi Ehemmiyeti". *Vakıflar Dergisi*. Sayı.1, 1-6.
- Narin, M.S. (2001). *Bir Sosyal Siyaset Vasıtası Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Okuyan, A. (2018). "Türk-İslam Medeniyetinde Vakıf Müessesesi: Bayburt Örneği". *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı. 45, 117-118.
- Özcan, T. (2003). *Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönem Üsküdar Örneği*. Ankara: Türk Tarım Kurumu Basımevi.
- Öztürk, N. (1983). *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

- Şimşek, M. (1985). “Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerinde Münakaşalar”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt. 27, 210.
- Tabakoğlu, A. (1990). *Türk İktisat Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2007). “Resim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 34, 582.
- Türkoğlu, İ. (2013). “Osmanlı Devleti’nde Para Vakıflarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt. 18, Sayı. 2, 189.
- Ünal, M. A. (1998). *Osmanlı Müesseseler Tarihi*. Isparta: Kardelen Kitabevi.
- Yediyıldız, B. (2012). “Vakıf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt. 42, 479.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Pınar YILDIRIM
Orcid Numarası	0000 0001 7661 5421
Lise	İMKB Kayapınar Lisesi
Lisans	Dicle Üniversitesi
Yüksek Lisans	Mardin Artuklu Üniversitesi